

2/2019

SLAVICA NITRIENSIS

SLAVICA NITRIENSIA

časopis pre výskum slovanských filológií

2019

SLAVICA NITRIENSIA

časopis pre výskum slovanských filológii

Hlavný redaktor: prof. PhDr. Jana Sokolová, CSc. (Nitra, SR)

Redakčná rada: prof. Nikolaj F. Alefirenko, DrSc. (Belgorod, RF)
prof. PhDr. Juraj Dolník, DrSc. (Bratislava, SR)
doc. Dzmityr V. Dziatko, CSc. (Minsk, Bielorusko)
prof. PhDr. Anton Eliáš, CSc. (Bratislava, SR)
prof. Larisa P. Golikova, CSc. (Krasnodar, RF)
prof. PhDr. Michal Harpáň, CSc. (Nový Sad, Srbsko)
doc. PhDr. Mária Hricková, PhD. (Nitra, SR)
prof. PhDr. Jana Kesselová, CSc. (Prešov, SR)
prof. PhDr. Natália Korina, CSc. (Viedeň, Rakúsko)
prof. PaedDr. Zuzana Kováčová, PhD. (Nitra, SR)
prof. PaedDr. Ľubomír Kralčák, PhD. (Nitra, SR)
prof. Boris J. Norman, DrSc. (Minsk, Bielorusko)
prof. PhDr. Slavomír Ondrejovič, DrSc. (Bratislava, SR)
prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc. (Brno, ČR)
prof. PhDr. Jozef Sipko, PhD. (Prešov, SR)
doc. PhDr. Zdeňka Vychodilová, CSc. (Olomouc, ČR)
prof. PhDr. Miloš Zelenka, DrSc. (České Budejovice, ČR)

Vydavateľ: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Tr. A. Hlinku 1, 94974 Nitra
IČO: 00157716

Adresa redakcie: Katedra rusistiky FF UKF, Štefánikova 67, 949 74 Nitra
krusistiky@ukf.sk
www.krus.ff.ukf.sk

Vychádza dvakrát do roka.
Ročník 8, 2019, 2
Toto číslo vyšlo v decembri 2019.

Evidenčné číslo Ministerstva kultúry SR: EV 4625/12

ISSN 1338-7464

OBSAH / TABLE OF CONTENTS

ČLÁNKY / ARTICLES

- 4 *Mária Hricková*: The Concept of Suffering in Nathaniel Hawthorne's 'Young Goodman Brown' (1835) and Fyodor Mikhailovich Dostoevsky's 'The Dream of a Ridiculous Man' (1877)
Koncept utrpenia v dielach Nathaniela Hawthornea *Young goodman Brown* (1835) a Fiodora Michajloviča Dostojevského *Sen smiešneho človeka* (1877)
- 15 *Дзмітрый Дзятко*: Инкарпараваныя перакладныя слоўнікі ў беларускай лінгвістычнай тэрмінаграфіі
Incorporated Translation Dictionaries in Belarusian Linguistic Terminography
- 31 *Вікторыя Лухверчык*: Структурна-граматычныя асаблівасці беларускіх прэсонімаў
Struktural and Grammatic Features of Belarusian Pressonims

RECENZIE / BOOK REVIEWS

- 41 Синтаксические термины в новом специальном словаре М. Войтековой, Н. Мертовой и А. Петриковой (*Ян Галло*)
- 46 O unikátnej príručke o liečivých rastlinách v podobe rusko-bieloruského slovníka (*Mária Bačová*)

- 51 AUTORI ČÍSLA / AUTHORS

THE CONCEPT OF SUFFERING IN NATHANIEL HAWTHORNE'S 'YOUNG GOODMAN BROWN' (1835) AND FYODOR MIKHAILOVICH DOSTOEVSKY'S 'THE DREAM OF A RIDICULOUS MAN' (1877)

Mária Hricková

Katedra anglistiky a amerikanistiky
Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre (SR)

THE CONCEPT OF SUFFERING IN NATHANIEL HAWTHORNE'S 'YOUNG GOODMAN BROWN' (1835) AND FYODOR MIKHAILOVICH DOSTOEVSKY'S 'THE DREAM OF A RIDICULOUS MAN' (1877)

Abstract: The study focuses on the concept of suffering in short stories 'Young Goodman Brown' by Nathaniel Hawthorne and 'The Dream of a Ridiculous Man' by Fyodor Mikhailovich Dostoevsky, both of which depict man's life-changing transformation incited by a dream. Although characters' transformations lead to different outcomes, the analysis shows the fundamental importance of suffering in both cases. Suffering turns out to be experience which determines characters' value judgments, and eventually, it becomes a definite stimulus in the development of their identities and worldviews.

Keywords: suffering, transformation, meaning of life, spirituality

KONCEPT UTRPENIA V DIELACH NATHANIELA HAWTHORNEA *YOUNG GOODMAN BROWN* (1835) A FIODORA MICHAJLOVIČA DOSTOJEVSKÉHO *SEN SMIEŠNEHO ČLOVEKA* (1877)

Abstrakt: Štúdiá sa zameriava na koncept utrpenia v poviedkach Nathaniela Hawthornea *Young Goodman Brown* a Fiodora Michajloviča Dostojevského *Sen smiešneho človeka*, ktoré opisujú životnú premenu jednotlivca spätú so snom. Hoci premeny postáv vedú k odlišným životným príbehom, analýza poukazuje na zásadný význam utrpenia v oboch textoch. Utrpenie sa javí ako skúsenosť, ktorá determinuje hodnotové postoje postáv a stáva sa kľúčovým stimulom pre vývoj ich identít a náhľadov na svet.

Keywords: utrpenie, premena, zmysel života, spiritualita

Introduction

Although literary works of an American writer of Romanticism Nathaniel Hawthorne (1804 – 1864) and a Russian realist Fyodor Mikhailovich Dostoevsky (1821 – 1881) belong to very different cultural and historical traditions, they frequently deal with the universal themes common to all authors

who are described as classic. Many of Dostoevsky's and Hawthorne's texts focus on the meaning of suffering, the questions of faith and spirituality in man's life, and the presence of evil in the world. The short stories analyzed in this study relate to their authors' particular interest in individuals who undergo complex spiritual experience and life-changing transformations. Naturally, any experience of such kind occurs in a particular cultural and historical context the knowledge of which may help the reader to understand it better. The study therefore briefly characterizes the context of each short story and then proceeds to their detailed comparative analysis, focusing on the concept of suffering as a major motif. The article attempts to show the nuances of man's experience of spiritual transformation in the texts and explains the role of suffering in an individual quest for meaning in life.

'Young Goodman Brown' – Hawthorne's struggle with Puritanism

Nathaniel Hawthorne's keen interest in America's Puritan past is evident from his many works which are either set in the 17th century or reflect upon some events connected with the Puritans and their culture. His most well-known attempt to depict the 17th century America is his romance *The Scarlet Letter* (1850). Set in the 1640^s Massachusetts Bay Colony, it tells a dark story of a strong and independent woman Hester Prynne who does not conform to the Puritan legalism and is literally ostracized by the close-knit community. Although the Gothic novel *The House of the Seven Gables* (1851) is set in the mid-19th century, it is deeply embedded in the 17th century Salem, Massachusetts, the ill-famed place of the witch trials of 1692. This event felt particularly heavy for Hawthorne whose ancestor John Hathorne served as a judge in the trials and never repented its results. It is disputable whether Hawthorne added a letter in his surname to distinguish himself from the judge, yet, his fiction clearly testifies to his conviction that the trials were unjust, and that they blemished the ideals of Puritanism and strong beliefs in its self-righteousness.

Hawthorne's short story 'Young Goodman Brown' was originally published anonymously in *The New-England Magazine* in 1835 and appeared with Hawthorne's name only a decade later, in the collection *Mosses from an Old Manse* (1846) named in honor of the place in Concord where the author lived at the time and which was associated with the American Transcendentalist Ralph Waldo Emerson who wrote the first draft of his famous essay 'Nature' there. 'Young Goodman Brown' is set in the 17th century Salem of the Puritans. The story describes how Young Goodman Brown,

a devout Christian newly-married to Faith, decides to challenge the strict rules of Puritan tradition which prescribes that only religious activity may take place on the Sabbath eve and night. Although one is expected to be with the family, to pray and think of holy things, Goodman Brown decides to leave his Faith at home and go to the forest. He tries to convince his wife about the urgency and inevitability of his project and promises to be a good husband when he returns in the morning: "after this one night I'll cling to her skirts and follow her to heaven" (1863, p. 88). Readers are left with strong sense of uncertainty about Goodman Brown's journey and the goodwill of his undertaking which is intensified when he un/expectedly encounters a weirdly-looking old man, a dark and ominous character who guides him on his journey. The old man's strange likeness to Goodman Brown so that "they might have been taken for father and son" (1863, p. 89), his familiarity with Goodman Brown's family history and the traveller's likeness of the Devil and the Tempter turn out to be distinct forms of sinister foreshadowing of other sinister things to come.

It is not only the nature of the event (the black mass) which the man takes Goodman Brown to observe and possibly join, but it is rather the presence of all inhabitants of Salem whom Goodman Brown had known as good and devout Christians which had the most terrifying impact on him. He meets there, just to mention an example, "a very pious and exemplary dame, who had taught him his catechism in youth, and was still his moral and spiritual adviser, jointly with the minister and Deacon Gookin" (1863, p. 92). All those whom one would *not* have expected to meet there, are present, including Goodman Brown's wife Faith. Hawthorne devotes an extensive space in his story to describe the encounter with the devil in the forest and what was taking place there. On the other hand, there is only very little information about Goodman Brown's life afterwards.

Although in 'Young Goodman Brown' the interpretation of the vision in the forest as a dream is not clear-cut and it is mentioned only as a possibility by the narrator, I still believe that to analyse it as a dream is plausible and can shed much light on many aspects of the text. We learn how after his experience in the forest everything changed for Goodman Brown and even though the author poses a question of fundamental importance: "Had Goodman Brown fallen asleep in the forest and only dreamed a wild dream of a witch meeting?" (1863, p. 104), it seems that the protagonist gave full trust to his vision and he believed in what he thought he had seen. The dream changed Young Goodman Brown's personality and behavior and he became a "stern, a sad, a darkly meditative, a distrustful, if not a desperate, man" (1863, p. 104-105).

What does Hawthorne's text tell us about his ideas concerning the Puritans? The story certainly offers several possibilities of interpretation and an overt criticism of Puritanism does not necessarily have to be their major leading point. We argue that Hawthorne's story can plausibly be read as focused on the importance of the free will and man's frailty and inability to recognize the truth and detect lies.

'The Dream of a Ridiculous Man' – Dostoevsky's struggle with nihilism

According to Dostoevsky's biographer Joseph Frank, 'The Dream of a Ridiculous Man' belongs to those stories "which contain the essence of the most sympathetic aspects of Dostoevsky's vision – his acute identification with human suffering, both material and spiritual, and his unswerving commitment to an ideal of human felicity attained through fulfilling the Christian commandment of mutual love" (2010, p. 746-747). The story 'Сон смешного человека' was published in April 1877 in *A Writer's Diary*, a monthly periodical founded by Dostoevsky in 1873. The periodical evidences to the multifaceted character of Dostoevsky's interests and his texts there included non-fiction as well as fiction, some of which belongs to key pieces of his literary production. Many texts focused on social issues, and they reflected current political and cultural concerns, including Russian and foreign political affairs. *A Writer's Diary* thus presented an interesting combination of Dostoevsky's philosophical and spiritual views on man's existence with worldly issues and matters of everyday life.

The importance of the concept of a dream in the life and works of Fyodor Mikhailovich Dostoevsky has been well attested in literary criticism (see Červeňák, 1999). An English critic John Middleton Murry (1889-1957) even used the notion of a dream in order to describe the essential quality of Dostoevsky's style: "When we first come into contact with his novels, we are bewildered and grope about in darkness for this clue to reality. We read on as in a dream, and we are in a dream" (Murry, 1923, p. 26). Dostoevsky often used dreams in contexts where realistic descriptions would neither suffice, nor would they provide images powerful enough to convey deep truths about man's existence which a dream effectively expresses.

Dostoevsky's 'The Dream of a Ridiculous Man' is an account of inner transformation, the story of epiphany, a sudden realization of the truth that has always been an inherent part of an individual, but remained unrecognized until the dream revealed its essence and importance. The protagonist of the story is a young man who has always felt different from others. There has been a strong feeling of estrangement from conventions and reality of

everyday life that he experienced around him. He mentions how he came to realize "that it was all the same to me whether the world existed or whether there had never been anything at all: I began to feel with all my being that there was *nothing existing*." (1900, p. 226) These thoughts eventually led him to the decision to buy a gun and end his life. His story then illustrates what actually happened on the night when he finally decided to take his life. He confesses how the plea for help from an anonymous little girl triggered in him feelings that he had to process: "It seemed clear to me that life and the world somehow depended upon me now. I may almost say that the world now seemed created for me alone: if I shot myself the world would cease to be at least for me" (1900, p. 231). Surrounded by the myriads of thoughts, "all these new questions that swarmed one after another quite the other way" (1900, p. 231), he fell asleep and the dream that followed changed everything. It was a revelatory dream, and in its essence shared some features with Goodman Brown's dream.

Dreams as revelations

According to Ernest Hartmann, an Austrian-American professor at Tufts University School of Medicine in Boston, scientists still do not know what is the definite purpose and function of dreams and connections by which they are formed may appear to be a random process. Authors of fiction, however, often use dreams to the opposite effect and their readers are expected to interpret fictional dreams as meaningful. This, surprisingly enough, is supported by the Contemporary Theory of Dreaming mentioned in Hartmann's article which suggests that dreaming is not random but "guided by the emotions of the dreamer" (Hartmann, 2003). He further adds that "When the emotional state is less clear, or when there are several emotions or concerns at once, the dream becomes more complicated" (ibid.).

It is interesting to observe how Dostoevsky himself characterizes dreams in his short story and how his thoughts, in fact, complement those of modern science: "Dreams, as we all know, are very queer things: some parts are presented with appalling vividness, with details worked up with the elaborate finish of jewellery, while others one gallops through, as it were, without noticing them at all, as, for instance, through space and time. Dreams seem to be spurred on not by reason but by desire, not by the head but by the heart, and yet what complicated tricks my reason has played sometimes in dreams, what utterly incomprehensible things happen to it!" (1800, p. 232)

The two dreams in the analysed short stories are powerful expressions of their protagonists' inner worlds and struggles experienced *before* their

dreams. Young Goodman Brown had felt a great urge to go to the forest, and although he tries to appear calm in front of Faith, his urgency gives him away. What is more, it is not just his emotional state that is heavily disturbed but the author adds to his inner restlessness other signs of uneasiness (such as his wife's uncanny dreams, or broken sanctity of Sabbath). In Dostoevsky's story, we learn about a long history of mental concerns of the protagonist. And in this case, it is the weather and the overall dark and hostile atmosphere which add to the central inner struggle of the main character. Both protagonists are, therefore, haunted by their inner fights which are accentuated by outer circumstances. Both dreams in the discussed stories are meaningful, in a sense that they complete the portraits of characters and they relate purposefully to their past and present.

Interestingly, both stories pose questions regarding the nature of the dream and how it connects with the characters' life stories. In the first case, as it has been already mentioned, reader's perception of the story as a fantastic, or for that matter symbolic, tale is retained almost to the very end. Then, the narrator's suggestion that it all might have been a dream has a swirling effect on the reader who is immediately drawn by that suggestion and necessarily ponders over it. If it all had been a dream, Goodman Brown's trust in his vision appears unreasonable and his decision to accept it at face value as unwise. Surprisingly, Dostoevsky's protagonist asserts the same when he considers the relation between dreams and truth: "does it matter whether it was a dream or reality, if the dream made known to me the truth? If once one has recognized the truth and seen it, you know that it is the truth and that there is no other and there cannot be, whether you are asleep or awake. Let it be a dream, so be it, but that real life of which you make so much I had meant to extinguish by suicide, and my dream, my dream--oh, it revealed to me a different life, renewed, grand and full of power!" (1800, p. 232) Both narrators recognised the immense power of their experience. Dostoevsky's character, for instance, repeatedly equals his dream with truth: "It is an old truth, but this is what is new: I cannot go far wrong. For I have seen the truth; I have seen and I know that people can be beautiful and happy without losing the power of living on earth" (1800, p. 246-247). What he learnt in the dream was a spiritually universal message of the all-importance of love, clothed in Christian discourse and Biblical symbolism of Eden, the Serpent, the First Sin, Crucifixion, etc.

Young Goodman Brown's dream, on the other hand, is also firmly rooted in Christian symbolism, yet the dream had an opposite effect on the character. Goodman Brown's encounter in the forest can be interpreted as a deep insight into his own self, similarly to the journey undertaken by Dostoevsky's

character. Unlike him, however, Goodman Brown succumbs to evil temptations and gives up on his love and trust in goodness and humanity.

The experience of suffering in analysed stories

Both short stories are strongly embedded in Christian thought and symbolism which influences also the authors' view on suffering. Although the concept of suffering in Christianity is a complex issue which is impossible to tackle in the limited space of this paper, it is important to suggest at least a few remarks which would help us to understand the context within which the two analysed texts can be approached.

For most people, Christians and non-Christians alike, suffering is associated with physical or emotional pain, that is, with unpleasant experience which an individual seeks to avoid. In an exclusively spiritual context, however, all suffering is meaningful, and therefore one of the most intriguing questions of Christianity (and other religions) is, why people suffer. This question becomes even more disturbing when one considers the suffering of the innocent and children. The suffering man in Coleridge's *The Pains of Sleep* asks God why he suffers, if:

"To be loved is all I need,
And whom I love, I love indeed."

This spiritual conundrum has always attracted philosophers and thinkers and books which attempt to discuss that question in a theological or philosophical context frequently belong to bestsellers and are extremely popular among readers (see, for example C. S. Lewis' *The Problem of Pain* (1940), Viktor E. Frankl's *Man's Search for Meaning* (1946), *When Bad Things Happen to Good People* (1981) by an American rabbi Harold S. Kushner, or *Walking with God through Pain and Suffering* (2013) by an American pastor Timothy J. Keller). Coleridge's character perceives his suffering and anguish as undeserved punishments, and he does not understand why he suffers. The cruelty of his "sufferings strange and wild" does not seem to correspond with the innocence that he feels in his soul.

This leads us to an observation that if we accept that all suffering is spiritually meaningful, it can be meaningful in primarily two ways: suffering is either deserved because of what one did (although he or she may not be aware of it), or, suffering becomes meaningful in its experience *per se*. By that I mean that an individual should actively seek (within themselves) what their particular case of suffering can mean in their life, how one can grow in it and through it. This does not suggest a passive submission to suffering, but rather an attempt to process it actively and accept it.

In Hawthorne's 'Young Goodman Brown' the words *suffering* or *pain* are not mentioned at all. Even in their absence, however, the concept of suffering plays an important role in the story, most obviously in the final part of the narrative when the life after the dream is briefly described and summarized.

The theme of suffering appears rather frequently in Dostoevsky's works since man's condition is defined by suffering and to understand its meaning means to acknowledge its importance in human life. According to Maurice Baring, "having suffered much himself, he [Dostoevsky] understood the sufferings of others; thus although his books are terrible, and deal with the darkest clouds which can overshadow the human spirit, the descent into hell of the human soul, yet the main impression left by them is not one of gloom but one of comfort. Dostoevsky is, above all things, a healer and a comforter, and this is because the whole of his teaching, his morality, his art, his character, are based on the simple foundation of what the Russians call 'dolgoterpenie,' that is, forbearance, and 'smirenje,' that is to say, resignation" (Baring, 1910, pp. 163-164). In a similar vein, Moissaye Joseph Olgin in his *Guide to Russian Literature* writes that "the man who has gone through the purgatory of Dostoevsky's novels emerges with a greater soul, with a wiser mind, with a wealth of unmatched experiences that give new meaning to the world" (Olgin, 1920, p. 103).

In Dostoevsky's 'The Dream of a Ridiculous Man', the words suffering and pain occur quite frequently in several contexts. Interestingly, they are always associated with the core of what means to be human. In part II, the narrator describes that even in his state of passivity and resignation, he could still feel physical pain and also emotional pain if by that word we understand the intense pangs of conscience that he experienced after he had refused to help the little girl. Although he claims to have lost the sense of meaningful life, these aspects reveal that he did not lose all qualities of humanity but they were suppressed and he might not have been fully conscious of his human and humane potential.

The narrator also mentions pain in relation to dreams, in which, according to him, if one happens to feel pain, it disappears when one wakes up. In his dream, it was the same until he felt "a drop of water fell on my closed left eye, making its way through the coffin lid; it was followed a minute later by a second, then a minute later by a third--and so on, regularly every minute. There was a sudden glow of profound indignation in my heart, and I suddenly felt in it a pang of physical pain" (1800, p. 234). It is striking how he immediately associated his physical pain with his wound and suicide, although in the text he does not openly admit that the pain was the consequence of his act and that they were in the relation of cause and effect. The man in Dostoevsky's

story interprets the pain as punishment inflicted by a mysterious “power” and at the moment of strong suffering he prays to that being and asks for forgiveness: “Whoever you may be, if you exist, and if anything more rational that what is happening here is possible, suffer it to be here now. But if you are revenging yourself upon me for my senseless suicide by the hideousness and absurdity of this subsequent existence, then let me tell you that no torture could ever equal the contempt which I shall go on dumbly feeling, though my martyrdom may last a million years!” (1800, p. 234).

One of the first thoughts and actually the very first question that the narrator had when he came to the new planet was about suffering: “Is there suffering upon this new earth? On our earth we can only love with suffering and through suffering. We cannot love otherwise, and we know of no other sort of love. I want suffering in order to love. I long, I thirst, this very instant, to kiss with tears the earth that I have left, and I don’t want, I won’t accept life on any other!” (1800, p. 237) As it happened, the planet where his new existence began was indeed the world yet unmarked by suffering. It was the Biblical world before the Fall, where people lived in mutual love, respect and sincerity. Its inhabitants wanted the protagonist to become part of their world, and “they wanted to make haste to smoothe away the signs of suffering from my face” (1800, p. 238).

As the long years on the planet pass (“The dream embraced thousands of years”; p. 242), the narrator confesses that its original innocence was gradually corrupted. Shockingly, it was him who introduced “germ of falsity” (p. 243), the seeds of quarrels, envy and corruption to innocent people who eventually became so used to it that they could not imagine return to their sinless existence. Thus, Dostoevsky’s hero re-experienced the Biblical story of the Fall in his dream and he himself turned out to be the Tempter of Man and the cause of much suffering and pain. The way how Dostoevsky describes the deeds of his protagonist is thought-provoking because the reader is not provided with any reasoning or rationale for the protagonist’s behaviour. It appears that such was his nature and he could not prevent corruption that he spread. Does Dostoevsky suggest that previous knowledge of sin is so powerful that it overpowers individuals even though they are unaware of it?

In Dostoevsky’s story, suffering becomes an inevitable step on the character’s journey to self-discovery. This is not a rarity in Dostoevsky’s fiction as, for example, Alyosha of *The Brothers Karamazov*, is sent by his spiritual father into the world, “to live and to suffer” (Baring, 1914/15, p. 220). The narrator experiences suffering intensely and after he corrupts the new planet he wants to be punished, and he admits that he deserves suffering and crucifixion. He even says: “I besought them to crucify me, I taught them how to

make a cross. I could not kill myself, I had not the strength, but I wanted to suffer at their hands. I yearned for suffering, I longed that my blood should be drained to the last drop in these agonies" (1800, p. 245). People, however, make fun of him and they laugh at his attempts to suffer. He is deprived of physical suffering but the overwhelming guilt actually intensifies his mental pain. It is again the moment of an extreme anguish when he experiences the shift from sleep to awakening (as it had happened before when he 'woke up' into the new life after having shot himself). In Hawthorne's story, Young Goodman Brown learns that the world he had trusted worships the devil and serves him, and the bleakness of that truth paralyzes and possesses his mind utterly. He loses trust in people and the dream cunningly convinces him to distrust himself, too. It was his own image that he could see reflected in the old man, the image of his family and relatives. In this case, his existence became suffering and pain and his dream was for Goodman Brown a loss, not a gain.

Conclusion

Central characters of the analyzed short stories experience dreams which in one case lead to personal advancement, and in the other case it ends in despair and hopelessness. In Dostoevsky's story, suffering was an experience typical for the protagonist who had suffered before the dream, in the dream and we may add that after the dream as well. His attitude, however, undergoes a change because the dream shows him that what was once for him a sign of seclusion and marginalization was in fact a challenge and the right way which he was afraid to follow. Although his position in the society has not changed much, his way of thinking and frame of mind altered a lot. What he experiences at present is happiness and joy of knowing that the world of mutual love and goodwill is possible and all depends on Man's free will. Suffering may be either a blessing or a curse, depending on Man's choices and intentions. Young Goodman Brown, on the other hand, fails to challenge the devilish vision of the depravity around and within him. The great conviction about human sinfulness deprives him of any potential for goodness which Dostoevsky's character fully embraces. Goodman Brown therefore becomes the victim of his own weakness. While suffering in Dostoevsky is accepted as an essential ingredient of life, it still has an important redemptive potential, strongly depending on one's willingness to transform suffering into a meaningful experience. In Hawthorne, however, suffering is the outcome; it is the inevitable result of the man's free choice to trust the illusion which may have been false.

LITERATURE:

Primary sources:

- DOSTOIEVSKI, F. M.: *The Dream of a Ridiculous Man*. In: *Short Stories*. New York & Boston: Books, Inc., 1900. p. 225 - 248. Without ISBN.
- HAWTHORNE, Nathaniel: 'Young Goodman Brown'. In: *Mosses from an Old Manse*. Boston: Tickner & Field, 1863. pp. 87-105. Without ISBN.

Secondary sources:

- BARING, M.: *Landmarks in Russian Literature*. London: Methuen & Co. Ltd., 1910. 299p. Without ISBN.
- BARING, M.: *An Outline of Russian Literature*. London: Williams & Norgate, 1914/15. 256p. Without ISBN.
- COLERIDGE, S. T.: *The Pains of Sleep*. [accessed 6 August 2019]. Available at <https://www.poetryfoundation.org/poems/43995/the-pains-of-sleep>.
- ČERVEŇÁK, A.: *Dostojevského sny: (eseje a štúdie o snoch a Dostojevskom)*. Pezinok: Formát, 1999. ISBN 80-967911-2-5.
- FRANK, J.: *Dostoevsky. A Writer in His Time*. Princeton: Princeton University Press, 2010. 959p. ISBN 978-0691155999.
- FRANKL, V.: *Man's Search for Meaning*. New York: Washington Square Press, 1959. 200p. ISBN 978-0807014295.
- HARTMANN, E.: *Why do we dream?* In: *Scientific American*, 2003. [accessed 6 August 2019]. Available at <https://www.scientificamerican.com/article/why-do-we-dream/?redirect=1>. ISSN 0036-8733.
- KELLER, T. J.: *Walking with God through Pain and Suffering*. New York: Viking, 2013. 369p. ISBN 978-1594634406.
- KUSHNER, H. L.: *When Bad Things Happen to Good People*. New York: Random House, 1981. 176p. ISBN 978-0805241938.
- LEWIS, C. S.: *The Problem of Pain*. London: The Centenary Press, 1940. 148p. ISBN 978-0060652968.
- MURRY, J. M.: *Fyodor Dostoevsky: A Critical Study*. London: Martin Secker, 1923. 270p. Without ISBN.
- OLGIN, M. J.: *Guide to Russian Literature (1820-1917)*. New York: Harcourt, Brace & Howe, 1920. 316p. Without ISBN.

Acknowledgment

This work was supported by a grant of the project VEGA 1/0426/17 *Ikonzácia utrpenia a jeho zmyslu v slovesnom, umeleckom a kultúrnom obraze I (Intersemiotická, interdisciplinárna a medzikultúrna rekognoskácia)*.

ІНКАРПАРАВАНЫЯ ПЕРАКЛАДНЫЯ СЛОЎНІКІ Ў БЕЛАРУСКАЙ ЛІНГВІСТЫЧНАЙ ТЭРМІНАГРАФІІ

Дзмітрый Дзятко

Кафедра мовазнаўства і лінгвадыдактыкі
Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта
імя Максіма Танка, Мінск (Беларусь)

INCORPORATED TRANSLATION DICTIONARIES IN BELARUSIAN LINGUISTIC TERMINOGRAPHY

Abstract: The article is devoted to the study of the so-called “small dictionary forms”, or incorporated dictionaries – lexicographic works that are included in other publications (of actually lexicographic, linguodidactic, encyclopedic nature). The object of the research is the translation dictionaries of linguistic terms.

The article substantiates the thesis that during the significant part of the XX – XXI centuries Belarusian linguistic terminography was developing in direct connection with other branches of terminography under the significant influence of specific socio-political circumstances.

In the study of the incorporated dictionaries the following lexicographical parameters are taken into account: the size of the registry (generic and aspectual dictionaries), the type of incorporation (compilation dictionaries and application dictionaries), the functional type (translation, explanatory-translation dictionaries), the direction of translation (for example, Belarusian-Russian, Russian-Belarusian dictionaries), the type of microstructure (alphabetical dictionaries, alphabetical-cluster dictionaries, dictionaries of sporadic microstructure).

It is concluded that translation incorporated dictionaries of linguistic terms are quite an important segment of the Belarusian terminography of the XX – XXI centuries. In conditions when terminography claims the status of an independent linguistic discipline that combines the achievements of lexicography, terminology and lexicology, the understanding of peculiarities of compiling incorporated dictionaries is essential for the awareness of the general history of terminography and formation of its theory.

Keywords: Belarusian lexicography, terminography, terminological dictionary, history of lexicography, history of terminography, incorporated dictionary, dictionary entry, macrostructure, microstructure

Беларуская лінгвістычная тэрмінаграфія на працягу значнай часткі XX–XXI стагоддзя развівалася ў цеснай сувязі з іншымі галінамі тэрмінаграфіі пад непасрэдным уплывам канкрэтных сацыяльна-палітычных абставін.

Відавочна, што гісторыя лексікаграфіі “не ўтрымлівае рэвалюцыйных знаходак або выбухаў творчасці, якія выклікалі б захапленне, як некаторыя адкрыцці ў натуральных навукх або мастацкія шэдэўры. Гэта хутчэй паслядоўнасць павольных і нервовых дасягненняў слоўнага рээстра і метадалогіі, якія на першых этапах заўсёды суправаджаюцца апантанай рэкламнай шуміхай, што ў роўнай ступені складаецца з самавыхвалення і нападаў на папярэднікаў, чые працы сістэматычна запазычваліся і без каго слоўнікі пераемнікаў былі б немагчымыя” (Лендау, 2012, с. 58). Адзначаныя асаблівасці актуальныя і для беларускай тэрмінаграфіі: яе гісторыя не ведае рэзкіх выбухаў, за выключэннем этапаў імпульсіўнага развіцця ў першай палове 1920-х гадоў і ў канцы 1980-х – пачатку 1990-х гадоў; тэрмінаграфічная дзейнасць Інбелкульта (1920-я гады), Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны (1990-я гады) мела дастаткова шырокі розгалас, які пры пэўных абставінах можна кваліфікаваць як “рэкламную шуміху”; лексікаграфічная крытыка ў савецкія гады ў многім будавалася ў форме агрэсіўных нападаў на дасягненні лексікографаў папярэдніх эпох і інш.

Гэтыя фактары прадвызначылі асноўныя рысы развіцця беларускай тэрмінаграфіі: экстралінгвістычную абумоўленасць, аўтарскую “асцярожнасць” пры стварэнні слоўнікаў, перавагу “дробных формаў”.

Дадзены артыкул прысвечаны вывучэнню менавіта “дробных формаў” – інкарпараваных слоўнікаў, г. зн. лексікаграфічных твораў, якія ўключаны ў склад іншых выданняў – уласна лексікаграфічнага, лінгвадыдактычнага, энцыклапедычнага характару. Аб’ектам даследавання сталі перакладныя слоўнікі лінгвістычных тэрмінаў.

Інкарпараваныя слоўнікі адрозніваюцца паміж сабой па шэрагу параметраў:

- паводле аб’ёму рээстра: *агульныя* інкарпараваныя слоўнікі ўключаюць тэрміналогію розных раздзелаў мовазнаўства (пры гэтым пры ўкладанні могуць быць улічаны ўзроставыя або адукацыйныя асаблівасці карыстальнікаў); у рээстр *аспектных* інкарпараваных слоўнікаў уваходзяць тэрміны аднаго або некалькіх раздзелаў лінгвістыкі;
- паводле тыпу інкарпарацыі: *слоўнікі-падборкі* з’яўляюцца завершанымі лексікаграфічнымі творамі, на склад рээстра якіх і форму падачы тэрмінаў не ўплывае змест і прызначэнне даменнага выдання (фактычна яны максімальна набліжаюцца да аўтаномных тэрміналагічных слоўнікаў і найчасцей адрозніваюцца ад іх толькі меншым аб’ёмам); форма і змест *слоўнікаў-дадаткаў* (ад’юнктыўных слоўнікаў) залежаць ад прызначэння і зместу даменных

выданняў (напрыклад, дапаможнікаў для вучняў агульнаадукацыйных школ);

- паводле функцыянальнага тыпу: *перакладныя* (уключаюць зону намінацыі і зону эквіваленцыі), *тлумачальныя* (уключаюць зону намінацыі, зону семантызацыі і – факультатыўна – зону ілюстрацыі, зону пашпартызацыі і інш.), *тлумачальна-перакладныя* (сумяшчаюць асаблівасці мікраструктуры тлумачальных і перакладных слоўнікаў);
- паводле напрамку перакладу: *беларуска-рускія, руска-беларускія, беларуска-нямецкія, нямецка-беларускія* і інш. слоўнікі;
- паводле тыпу мікраструктуры: *алфавітныя* слоўнікі, *алфавітна-гнездавыя* слоўнікі і слоўнікі *спарадычнай* мікраструктуры, пры якой аднатыпныя тэрміны афармляюцца па-рознаму ў залежнасці ад суб'ектыўных меркаванняў аўтара (найбольш характэрна для першых тэрмінаграфічных выданняў).

Агульныя перакладныя слоўнікі лінгвістычных тэрмінаў

Беларуская тэрмінаграфія пачала сістэмна развівацца ў пачатку 1920-х гадоў. У лютым 1921 г. пры навукова-літаратурным аддзеле Народнага камісарыята адукацыі ў Мінску была арганізавана Навукова-тэрміналагічная камісія ў складзе трох секцый: гуманітарнай, прыродазнаўчых і матэматычнай. У камісіі працавалі спецыялісты па розных галінах навукі (філолагі, пісьменнікі І. Луцэвіч, Я. Лёсік, М. Байкоў, В. Чаржынскі, фізік Л. Дашкевіч, географ М. Азбукін, матэматыкі К. Гадыцкі-Цвірка, Л. Більдзюкевіч, А. Круталевіч, хімік Ч. Радзевіч, біёлагі В. Міхальскі, І. Каранеўскі, інжынер Ф. Бурак. Пазней актыўны ўдзел у працы камісіі прынялі філолагі К. Міцкевіч, Я. Дыла, М. Піятуховіч, С. Плаўнік, хімік Я. Сушынскі, юрыст М. Гуткоўскі і інш.). Асноўнай задачай Навукова-тэрміналагічнай камісіі была апрацоўка і выданне навуковай тэрміналогіі для патрэб пачатковых і сярэдніх беларускіх школ, падрыхтоўка і выданне беларускіх падручнікаў.

Ва ўмовах, калі нормы беларускай літаратурнай мовы знаходзіліся ў стадыі фарміравання, аптымальным рашэннем для канструявання нацыянальных тэрмінасістэм стала падрыхтоўка перакладных слоўнікаў, у якіх рускія тэрміны падаваліся б з беларускімі адпаведнікамі. Падборкі тэрмінаў, апрацаваных спецыялістамі тэрміналагічнай камісіі, выносіліся на грамадскае абмеркаванне і публікаваліся ў перыядычным выданні “Веснік Народнага Камісарыята Асветы” (1922: № 1 / 3, с. 11 – 20; № 2 / 4, с. 10 – 14; № 3 – 4, вып. 5 – 6, с. 9 – 13; № 5 – 6, вып. 7 – 8, с. 13 – 21; вып. 9 – 10, с. 14 – 21; вып. 11 – 12, с. 13 – 16; вып. 11 – 12, с. 14 – 15 і інш.).

Першай апублікаванай падборкай тэрмінаў стаў невялікі слоўнік-рээстр Я. Ю. Лёсіка "Граматычная тэрміналогія" (1921, № 2, с. 13 – 18), які заклаў падставы для беларускай лінгвістычнай тэрмінаграфіі. У аснову працы былі пакладзены тэрміны, прапанаваныя ў "Беларускай граматыцы для школ" Б. А. Тарашкевічам: *галосны гук, дзеяслоў, зычны гук, націск, прыйма, прыслоўе, склад* і інш. Аднак шмат якія з іх з'явіліся няўдалымі і былі заменены на іншыя: *імя назоўнае* ← *імя; імя прыметнае* ← *прыметна; імя лічэбнае* ← *чысло; злучнік, злуч* ← *злуч; нескладовы гук* ← *паўгалосны гук* і інш. Некаторыя тэрміны Б. А. Тарашкевіча (напр., *дзеканьне, цеканьне* і інш.) у слоўнік уведзены не былі.

У прадмове адзначаецца, што "для сваёй працы камісія карысталася беларускімі слоўнікамі Насовіча, Дабравольскага й Гарэцкага, а так сама слоўнікамі расейскімі, польскімі, украінскімі, чэшскімі, лацінскімі, грэцкімі і інш." (Беларуская навуковая тэрміналогія. Прадмова, 1921, с. 12).

У гэты перыяд беларуская тэрмінаграфія знаходзілася ў стане пошуку метадаў і прыёмаў аптымальнага апісання тэрміналагічнай лексікі. У рэестры слоўніка фіксуюцца шматлікія выпадкі несістэмнага афармлення тэрмінаў:

296. Число – лік.

297. > двойственное – > парны.

298. " единственное – " адзіночны.

299. > множественное – > множны.

Але:

46. Гласный звук – Галосны гук.

74. Звук – Гук.

75. Звукоподражание – Гукаперайманьне.

231. Согласный звук – Зычны, сугалосны гук.

Апублікаваны праект атрымаў станоўчую ацэнку крытыкі: "Наогул кажучы, выдадзеная ўжо тэрміналогія – досыць поўная, згодная з духам беларускае мовы і з навуковымі вымаганьнямі. Асабліва гэта трэба сказаць аб тых галінах навукі, дзе ўжо была зроблена папярэдняя тэрміналагічная праца – прыкладам, аб тэрміналогіі граматыкі, арытмэтыкі" (Смоліч, 1922, с. 85).

Прапанаваныя тэрміны выкарыстоўваліся ў навуковай і адукацыйнай практыцы на працягу пяці гадоў, а восенню 1926 г. агульны сход Аддзела мовы і літаратуры Інбелкульта даручыў Я. Ю. Лёсіку па-новай апрацаваць "граматычна-лінгвістычную тэрміналогію". Падрыхтаваны вучоным праект удасканальваўся Б. І. Эпімах-Шыпілам, П. А. Бузуком, С. М. Некрашэвічам, Л. М. Цвятковым і інш. Вясной 1927 г. ён разглядаўся

Галоўнай тэрміналагічнай камісіяй (Я. Ю. Лёсік – старшыня, І. Д. Луцэвіч, К. М. Міцкевіч, Л. М. Цвяткоў – члены камісіі, А. К. Гурло – сакратар) і быў зацверджаны да друку “ў форме расійска-беларускага слоўніка з невялікімі зьменамі і дадаткамі ў проекце, прычым да найбольш ужываных граматычных тэрмінаў пастаноўлена было дадаць лацінскі тэкст” (Беларуская навуковая тэрміналогія, 1927, с. 5). У якасці крыніц фактычнага матэрыялу для слоўніка выкарыстаны “Словарь белорусского наречия” І. І. Насовіча (1870) і тагачасныя беларускія тэрміналагічныя слоўнікі па розных галінах навукі. Значная частка рээстравых адзінак карэлюе з тэрміналогіяй “Беларускай граматыкі для школ” Б. А. Тарашкевіча.

У канцы 1920-х гадоў была зроблена першая спроба ўключыць падборку лінгвістычных тэрмінаў у зборнік навуковых артыкулаў у якасці дадатку. “Запіскі Аддзелу гуманітарных навук. Кніга 2: Працы клясы філэлёгіі” змяшчаюць т. зв. “Паказьнік”, які фактычна з’яўляецца не індэксам выкарыстаных тэрмінаў, а менавіта слоўнікам. Ён уключае 338 слоўнікавых артыкулаў з іх перакладам на рускую мову (Паказьнік, 1928). Мікраструктура слоўніка фарміруецца дзвюма зонамі – зонай намінацыі і зонай эквівалентаў:

Адценьне гука – оттенок звука.

Адцягнены – отвлеченный, абстрактный.

Адчынены – открытый.

Акалічнасць – обстоятельство.

Ангельская мова – английский язык.

Апавядальны сказ – повествовательное предложение.

Асабовы – личный.

Асаблівасьці – особенности.

Асоба – лицо.

Асобнае слова – отдельное слово.

Перыяд 1930 – 1950-я гг. у Беларусі вызначаўся тэрмінаграфічнай пасіўнасцю, што звязана з рэалізацыяй сталінскай палітыкі на зліццё моў і культур.

У пасляваенныя дзесяцігоддзі намаганні беларускіх лексікографіаў былі сканцэнтраваны ў асноўным на ажыццяўленні аб’ёмных праектаў нацыянальнага значэння, а таксама на ўкладанні аўтаномных галіновых слоўнікаў. У гэты час былі створаны “Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў” А. Л. Юрэвіча (1962), “Русско-белорусский словарь лингвистических терминов” (1988) і “Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў” (1990) пад рэд. М. В. Бірылы і П. У. Сцяцко.

Актывізацыя інкарпараванай лінгвістычнай лексікаграфіі адбываецца з канца 1980-х гадоў. У гэты час невялікія перакладныя слоўнікі лінгвістычнай тэрміналогіі ўключаюцца ў падручнікі для вучняў пачатковых класаў або змяшчаюцца на іх форзацах (каля 15 выданняў).

Структурныя і зместавыя асаблівасці слоўнікаў залежаць ад цэлага шэрагу фактараў, найбольш істотнымі з якіх з'яўляюцца:

- 1) тэматыка даменнага выдання;
- 2) прызначэнне даменнага выдання;
- 3) аб'ём даменнага выдання.

Слоўнікі вызначаюцца элементарнасцю структуры, практычна поўнай адсутнасцю якіх-небудзь памет і складаюцца з беларускага рээстрадага слова і яго рускага адпаведніка, напр.:

канча́так	оконча́ние
кلی́чнік	восклича́тельный знак
клі́чны сказ	восклича́тельное предложéние
кро́пка	то́чка (Жываткевіч – Шуба, 1983).

Рээстравыя адзінкі, уключаныя ў слоўнікі, прадстаўляюць сабой базавыя тэрміны граматыкі, лексікалогіі, фанетыкі, элементарнай тэорыі мовы і інш. Значная частка рээстраў розных слоўнікаў супадае. Так, сумарны аб'ём рээстраў слоўнікаў, інкарпараваных у падручнікі для школьнікаў 1980-х – 1990-х гадоў, – 525 слоўнікавых артыкулаў. Звядзенне іх у тэрміналагічны субкантынум дазваляе вызначыць колькасць унікальных тэрмінаадзінак, апісаных у інкарпараваных слоўніках для вучняў пачатковых класаў – 130: *адзіно́чны лік, аднакаранёвыя сло́вы vs. аднакарэ́нныя сло́вы, аднаро́дныя члэны ска́за, азбука, алфаві́т, апавяда́льны сказ, апавяда́нне, апіса́нне, апо́страф, асно́ва ска́за, асо́ба vs. асо́ба (дзеясло́ва), будучы час, верш, вінава́льны склон, выка́званне, выка́знік, вымаўле́нне, вялі́кая лі́тара, гало́сны, галоўныя члэны ска́за, глухі зы́чны, гук, дава́льны склон, дада́ныя члэны ска́за, дзе́йнік, дзе́янне, дзеяслоў, друго́е скланéнне назоўнікаў, друго́е спражэ́нне vs. друго́е спражэ́нне дзеясло́ваў, думка, жаночы род, загаловак, займе́ннік, запазы́чаны, зва́нкі зы́чны, звязкі (галасавы́я), злі́тны, злучнік, зме́нная ча́стка сло́ва, знак прыпы́нку, зно́сіны, зы́чны, інтана́цыя, ка́зка, канча́так, клі́чнік, клі́чны сказ, ко́рань, ко́ска, кро́пка, лі́к, лінгві́ст, лі́тара, ма́лая лі́тара, маста́цкі тэ́кст, ме́сны склон, мно́жны лі́к, мо́ва, мо́цная пазі́цыя, мужчы́нскі род, мя́ккі знак, мя́ккі зы́чны, навуко́вы тэ́кст, на́звы дзе́янняў, на́звы прадме́таў, на́звы прыме́т, назоўнік, назоўны склон, на́ціск, наці́скны гало́сны, неазнача́льная фо́рма дзеясло́ва, ненаці́скны гало́сны, нескладо́вы, ніякі род, няпа́рны, пабуджа́льны сказ, падво́ены, падоўжа́ны, пазі́цыя,*

памылка, паслядоўна, пачатковая форма, перакіз, перакласці, перанос, першае скланенне назоўнікаў, першае спражэнне vs. першае спражэнне дзеясловаў, пісьмо, правапіс, прадмет, прошлы час, прымета, прыметнік, прыназоўнік, прыслоўе, прыстаўка, пытальнік, пытальны сказ, радок, разважэнне, раздзельна (асобна), раздзяляльны знак, род, роднасныя словы, родны склон, сказ, склад, склад слова, скланенне, склон, слабая пазіцыя, слова, словазлучэнне, слоўнік, спалучэнне, спражэнне, сувязь слоў, сўфікс, сэнс, творны склон, тэкст, тэма, фанетыка, цвёрды зычны, цяперашні час, час дзеяслова, частка слова, часціны мовы, члены сказа, шыпячы зычны.

Улічваючы адносную стабільнасць савецкай школьнай праграмы, падручнікі часта перавыдаваліся без асаблівых змен. Слоўнікі ў такіх перавыданнях таксама не дапрацоўваліся.

Істотна адрозніваецца ад іншых інкарпараваных слоўнікаў толькі слоўнік, змешчаны ў дапаможніку для вучняў 4 класа “Беларуская мова. Граматыка, правапіс і развіццё мовы” (51 слоўнікавы артыкул), а таксама два тэрміналагічныя слоўнікі, якія з’яўляюцца складовымі часткамі іншых лексікаграфічных выданняў – “Слоўніка да падручніка па беларускай мове для 2 класа школ з рускай мовай навучання” (62 слоўнікавы артыкулы) і “Слоўніка беларускай мовы”, прызначанага вучням пачатковых класаў агульнаадукацыйнай школы” (178 слоўнікавых артыкулаў) (Шуба – Жываткевіч – Яленскі, 1989; Валынец – Ратнікава – Роўда – Валынец – Шуба, 1996; Валынец – Ратнікава – Роўда – Шуба, 2001). Пры гэтым па складзе рэестраў апошнія два выданні суадносяцца паміж сабой як агульнае і прыватнае: 95% слоўнікавых артыкулаў “Моўных тэрмінаў” уключаны ў “Тэрміны з правілаў”; адрозніваюцца толькі некалькі формаў лем: *раздзельна (асобна) – раздэльна і раздзельна – аддэльна; слабая пазіцыя – слабая пазіцыя і слабая (пазіцыя) – слабая пазіцыя.*

Слоўнік “Мова. Чытанне. Пісьмо”, падрыхтаваны пад рэд. І. Р. Кожуха ў 2001 г., з’яўляецца складовай часткай “Тлумачальнага слоўніка тэрмінаў пачатковага навучання” (Кожух, 2011). Акрамя названага, у агульную структуру выдання ўваходзяць слоўнікі “Педагогіка і псіхалогія”, “Матэматыка”, “Прыродазнаўства”, “Працоўнае навучанне”. Адпаведна асноўная яго задача – даць тлумачэнне базавым матэматычным, прыродазнаўчым, лінгвістычным, педагогічным, псіхалагічным паняццям, а таксама паняццям, звязаным з працоўным навучаннем.

Ад многіх іншых тлумачальных слоўнікаў “Мова. Чытанне. Пісьмо” адрозніваецца наяўнасцю зоны эквіваленцыі, што дазваляе разглядаць яго пры вывучэнні перакладных слоўнікаў. Аднак пры гэтым зразумела,

што асноўная задача слоўніка тлумачальная, а зона адпаведнікаў выконвае толькі дапаможную функцыю.

Паводле аўтараў, выданне можа служыць своеасаблівым дапаможнікам для студэнтаў педагагічных спецыяльнасцей і настаўнікаў пачатковых класаў; “слоўнік ставіць сваёй мэтай сістэматызаваць і ў пэўнай ступені ўніфікаваць тэрміналагічныя паняцці, якія выкарыстоўваюцца ў пачатковым выкладанні” (Кожух, 2011, с. 3). Такім чынам, тэматычна рэестр слоўніка не абмяжоўваецца тэрміналогіяй падручнікаў для вучняў пачатковых класаў, а зафіксаваныя тэрміны прадстаўляюць большасць раздзелаў лінгвістыкі: фаналогію: *аглушэнне зычных, аканне, дзеканне* і інш.; графіку і арфаграфію: *азбука, апостраф, арфаграма, літара, раздзяляльны знак* і інш.; лексікалогію: *амонімы, антонімы, неалагізм, сінонімы* і інш.; марфалогію: *абрэвіатура, адвербіялізацыя, ад’ектывацыя, займеннік, лік* і інш.; сінтаксіс: *абазьняльныя слова, адасобленыя члены сказа, аднасастаўны сказ, складанае сінтаксічнае цэлае* і інш.; пунктуацыю: *дужкі, знак прыпынку, курсіў* і інш., а таксама стылістыку: *аксюмаран, алегорыя, іронія, канцылярызм, літота* і інш., лінгвадыдактыку: *адаптацыя, актыўны слоўнік вучня, апераджальны гукавы аналіз, каменціраванне пісьмо, каса літар і складоў, сачыненне* і інш.

Спосаб апісання рэестравых адзінак таксама разлічаны на дастаткова падрыхтаванага карыстальніка. Параўнаем асобныя слоўнікавыя артыкулы класічнага “Слоўніка лінгвістычных тэрмінаў” (1990) і інкарпараванага слоўніка “Мова. Чытанне. Пісьмо” (2011).

“Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў” (1990)	“Мова. Чытанне. Пісьмо” (2011)
<p>ГІПЭРБАЛА (ад грэч. <i>hyperbolé</i> – перабольшанне) – стылістычная фігура, у якой свядома перабольшваецца памер, сіла, значэнне, якасць якога-небудзь прадмета, з’явы з мэтай павелічэння вобразнасці, узмацнення ўражання.</p>	<p>ГІПЭРБАЛА (ГИПЭРБОЛА) – стылістычная фігура, у якой свядома перабольшваецца памер, сіла, значэнне, якасць якога-небудзь прадмета, з’явы з мэтай павелічэння вобразнасці, узмацнення ўражання, напр.: <i>Я сто гадоў вас не бачыў. Прыгажосць вашу можна было б параўнаць з сонцам, калі б яно не заходзіла!</i></p>

Макраструктура слоўніка – алфавітна-гнездавая, у слоўніку 294 артыкулы. Тыповы слоўнікавы артыкул складаецца з зоны намінацыі (1), зоны эквіваленцыі (2), зоны семантызацыі (3), зоны ілюстрацый*¹ (4), зоны пашпартызацыі* (5):

[**АНТЫТЭЗА**]₁² [(АНТИТЭЗА)]₂ – [стылістычная фігура, якая грунтуецца на кантрастным супрацьпастаўленні процілеглых паняццяў, думак, вобразаў, што дазваляе ўзмацніць выразнасць мовы:.]₃ [*Чорнае да белага не прышываюць*]₄ [(Прыказка)]₅. [*Малы жук, ды вялікі гук*]₄ [(Прыказка)]₅. [*Радасна і сумна шалясцяць асіны*]₄ [(А. Куляшоў)]₅.

[**ОРГАНЫ МАЎЛЕННЯ**]₁ [(ОРГАНЫ РЕЧІ)]₂ – [розныя часткі чалавечага арганізма, пры дапамозе і ўдзеле якіх утвараюцца гукі мовы; моўны апарат.]₃ [**О. маўлення актыўныя**]₁ [(О. речі активныя)]₂ – [рухомыя органы, якія выконваюць асноўную функцыю ў гукаўтварэнні: губы, язык, мяккае паднябенне, маленькі язычок, галасавыя звязкі.]₃ [**О. маўлення пасіўныя**]₁ [(О. речі пассивныя)]₂ – [нерухомыя органы, якія не здольны да самастойнай працы пры ўтварэнні гукаў: зубы, альвеолы, цвёрдае паднябенне, поласць носа, гартань, глотка.]₃.

Такім чынам, пачынаючы з 1921 г. беларускімі мовазнаўцамі было падрыхтавана каля 20 інкарпараваных слоўнікаў лінгвістычных тэрмінаў (з улікам шматлікіх аднатыпных лексікаграфічных дадаткаў да школьных падручнікаў). Асноўныя з іх прыведзены ў *табліцы 1*. Слоўнікі-падборкі (“Граматычная тэрміналогія”, “Тэрміны з правілаў”), як і слоўнікі-дадаткі (“Паказьнік найбольш важных тэрмінаў”, “Граматычныя тэрміны” (1983, 1989), “Моўныя тэрміны”), з’яўляюцца перакладнымі (з рускай мовы на беларускую або з беларускай на рускую), пабудаваны пераважна па алфавітным прынцеце (выключэннем з’яўляецца “Граматычная тэрміналогія”, тып макраструктуры якой не можа быць кваліфікаваны адназначна. Мікраструктура слоўнікаў фарміруецца дзвюма інфармацыйнымі зонамі: зонай намінацыі і зонай эквіваленцыі. Слоўнік “Мова. Чытанне. Письмо” сумяшчае характарыстыкі тлумачальнага і перакладнага слоўнікаў: у ім зона эквіваленцыі дапаўняе традыцыйную мікраструктуру выдання тлумачальнага тыпу.

¹ Знакам астэрыска (“*”) пазначаюцца факультатыўныя зоны слоўнікавых артыкулаў.

² Тут і далей прамыя дужкі з перакладзінкай (“[” і “]”) служаць для вылучэння межаў зон інфармацыі ў структуры слоўнікавага артыкула.

Табліца 1. Агульныя інкарпараваныя перакладныя слоўнікі лінгвістычных тэрмінаў (асобныя выданні)

Слоўнік	Год	Тып інкарпарацыі	Функцыянальны тып	Напрамак перакладу	Тып макраструктуры	Зоны мікраструктуры
<i>Граматычная тэрміналогія</i>	1921	падборка	перакладны	руска-беларускі	спарядычная	намінацыі, эквіваленцыі
<i>Паказьнік найбольш важных тэрмінаў</i>	1928	дадатак	перакладны	беларуска-рускі	алфавітная	намінацыі, эквіваленцыі
<i>Граматычныя тэрміны</i>	1983	дадатак	перакладны	беларуска-рускі	алфавітная	намінацыі, эквіваленцыі
<i>Граматычныя тэрміны</i>	1989	дадатак	перакладны	беларуска-рускі	алфавітная	намінацыі, эквіваленцыі
<i>Моўныя тэрміны</i>	1989	дадатак	перакладны	беларуска-рускі	алфавітная	намінацыі, эквіваленцыі
<i>Тэрміны з правілаў</i>	2001	падборка	перакладны	беларуска-рускі	алфавітная	намінацыі, эквіваленцыі
<i>Мова. Чытанне. Письмо</i>	2001	падборка	тлумачальна-перакладны	беларуска-рускі	алфавітная	намінацыі, эквіваленцыі, семантызацыі, ілюстрацыі, пашпартызацыі

Аспектныя перакладныя слоўнікі лінгвістычных тэрмінаў

Ад агульных перакладных тэрмінаграфічных прац аспектныя слоўнікі адрозніваюцца найперш зместам рээстравых частак – яны ўключаюць тэрміналагічную лексіку пэўнага раздзела лінгвістыкі (або некалькіх раздзелаў). Інкарпараваны руска-беларускі слоўнік па анамастыцы “Анамастычная тэрміналогія”, падрыхтаваны М. В. Бірылам, змяшчае больш за 850 слоўнікавых артыкулаў (Бірыла, 1993). Ён грунтуецца на корпусе тэрмінаў міжнароднага славістычнага выдання “Основен систем и терминология на словенската ономастика” (Основен систем и терминология на словенската ономастика, 1983) і “Словаря русской ономастической терминологии” Н. У. Подольскай (Подольская, 1988).

Макраструктура слоўніка алфавітна-гнездавая. Беларускія адпаведнікі “прыведзены на аснове ўліку навуковай практыкі, частка тэрмінаў

утворана аўтарам з улікам сфармуляваных для анамастычнай тэрміналогіі патрабаванняў” (Бірыла, 1993). Слоўнік нельга адназначна кваліфікаваць як перакладны. Хутчэй ён спалучае структуру перакладнога і фрагменты тлумачальнага слоўнікаў. У шэрагу выпадкаў (у адпаведнасці з навуковай інтуіцыяй аўтара) прыводзяцца дэфініцыі тэрмінаў:

субстрат субстрат; **онимический с.** анімічны с.; **топонимический с.** тапанімічны с.

субстратное имя субстратнае імя (*асобы*), субстратная ўласная назва (*аб’екта*)

субстратный топоним субстратны тап’онім

сúффикс сúфікс; **антропонимический с.** антрапанімічны с.; **гидронимический с.** гідранімічны с.; **топонимический с.** тапанімічны с.

схíмническое имя (*манаскае імя, надаецца манаху пры прыняцці вялікай схімы замест ранейшага – іначаскага, атрыманага пры пастрыжэнні ў манахі*) схімініцкае імя.

Змест і структура аспектных інкарпараваных слоўнікаў пераважна падпарадкавана дыдактычным або інфармацыйным задачам даменных выданняў.

Так, “Нямецка-беларускі слоўнік да “Практычнага курса нямецкай мовы для студэнтаў гуманітарных факультэтаў” В. Г. Малевіч, К. Ф. Дуброўскай, Н. І. Архіпавай прызначаны студэнтам гуманітарных факультэтаў (Малевіч – Дуброўская – Архіпава, 1994) і ўключае дзве падборкі лінгвістычных тэрмінаў – па фанетыцы (*Phonetische Termini* – 25 слоўнікавых артыкулаў) і граматыцы (*Grammatische Termini* – 109 слоўнікавых артыкулаў) – размешчаных у алфавітна-гнездавым парадку. Структура слоўнікавых артыкулаў элементарная і фарміруецца загаловачным словам, зонай граматычнай інфармацыі (канчаткі формамянення) і зонай эквіваленцыі:

die Deklination –, -en	скланенне
die schwache ~	слабае ~
die starke ~	моцнае ~
die gemischte ~	камбініраванае~
die Endung –, -en	канчатак
das Femininum -s, -na	назоўнік жаночага роду
der Finalsatz -es, -e	даданы сказ мэты
das Fragezeichen -s, –	пытальнік
das Fragewort -es, -er	пытальнае слова
das Futurum -a, -ra	будучы час
die Gegenwart –,	цяперашні час
der Genus –, -nera	стан.

Інкарпараваны “Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў” К. Гуртыг (100 слоўнікавых артыкулаў) з’яўляецца дадаткам да “Кароткай граматыкі беларускай мовы ў табліцах для нямецкамоўных навучэнцаў” (Гуртыг, 2001). У ім падаюцца пераважна тэрміны марфалогіі і сінтаксісу, аднак фіксуюцца і асобныя найменні агульнай тэорыі мовы, фанетыкі, пунктуацыі і інш.: *аканне, алфавіт, апостраф, арфаэпія, дзеканне, галосны гук, мова, слова, цеканне, шматкроп’е, яканне* і пад. Макраструктура слоўніка алфавітна-гнездавая, слоўнікавы артыкул складаецца з рээстравай адзінкі і зоны адпаведнікаў:

дзеепрыслоўе	Adverbialpartizip
~ закончанага трывання	~ des perfektiven Aspekts
~ незакончанага трывання	~ des imperfektiven Aspekts
дзэйнік	Subjekt
дзэканне	Dzekannje
дзеяслоў	Verb.

Слоўнік “**Liste der linguistischen Termini**” ўключаны ў дапаможнік “Deutsch-Weißrussischer Sprachführer” Г. Басавай (Basova, 2003) і складаецца з дзвюх частак – беларуска-нямецкай (35 слоўнікавых артыкулаў) і нямецка-беларускай (125 слоўнікавых артыкулаў). Колькасная непарцыыйнасць рээстраў абедзвюх частак звязана, верагодна, з аўтарскай канцэпцыяй слоўніка. Лінгвістычная тэрміналогія, якая апісваецца ў абедзвюх частках, у асноўным карэлюе паміж сабой. У беларуска-нямецкай частцы пераважае алфавітна-гнездавы спосаб апісання, а ў нямецка-беларускай – алфавітны:

лад (катэгорыя ладу)	Modus verbi
абвесны ~	Indikativ
загадны ~	Imperativ
умоўны ~	Konjunktiv
лік	Zahl, Numerus
адзіночны ~	Singular
множны ~	Plural
лічэбнік	Numerale, Zahlwort
дробавы ~	Bruchzahlwort
зборны ~	Sammelzahlwort
колькасны ~	Grund-, Kardinalzahlwort
парадкавы ~	Ordnungs-, Ordinalzahlwort

Belebtheit	адушаўлёнасць
belebtes Substantiv	адушаўлёны назоўнік
Betonung	націск
Beziehungsdadjektiv	адносны прыметнік
Bruchzahlwort	дробавы лічэбнік
Buchstabe	літара
Cekanje	цеканне
Dativ	давальны склон
Determinativpronomen	азначальны займеннік
Deklination	скланенне
Demonstrativpronomen	указальны займеннік

Слоўнікавы артыкул, такім чынам, фарміруецца толькі зонай намінацыі і зонай эквіваленцыі.

Марфалагічная тэрміналогія ў аб'ёме ўніверсітэцкай праграмы адлюстравана ў інкарпараваным слоўніку "Тэрміны і спецыяльныя паняцці і іх славацкія эквіваленты" (215 слоўнікавых артыкулаў), у дадатку да вучэбна-метадычнага дапаможніка для славацкіх студэнтаў "Марфалогія беларускай мовы" А. І. Калечыц, Н. Б. Корунай (Калечыц – Коруна, 2013). Макраструктура слоўніка алфавітная, слоўнікавы артыкул складаецца з зоны намінацыі і зоны адпаведнікаў. У слоўніку зроблена спроба адлюстравання сістэмных адносін паміж лексічнымі адзінкамі (з дапамогай указання "pozri tiež"):

- Інфінітыў – infinitív, neurčitok
- Інфінітыўная аснова – infinitívny kmeň, pozri tiež аснова інфінітыву
- Канкрэтныя назоўнікі – konkrétne podstatné mená
- Канчатак – koncovka, ohýbacia prípona, pozri tiež флексія
- Катэгорыя стану – kategória slovesného rodu
- Кіраванне – väzba
- Колькасныя лічэбнікі – základné číslovky
- Флексія – flexia, koncovka, pozri tiež канчатак.

Па нашых падліках з 1993 г. было створана 4 інкарпараваныя аспектыя слоўнікі-дадаткі ("Phonetische Termini. Grammatische Termini", "Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў", "Liste der linguistischen Termini", "Тэрміны і спецыяльныя паняцці і іх славацкія эквіваленты"), у якіх прапануваўся пераклад з беларускай мовы на нямецкую або славацкую ці з нямецкай мовы на беларускую. Іх макраструктура складаецца з зоны намінацыі і зоны эквіваленцыі. Асобнае месца займае слоўнік-падборка М. В. Бірылы, які

сумяшчае рысы перакладнога і тлумачальнага (у некаторых слоўніках артыкулах), і ў мікраструктуру якога ўключаецца зона семантызацыі. У параўнанні з агульнымі інкарпараванымі слоўнікамі ў аспектных больш пашыраны алфавітна-гнездавы парадак арганізацыі рээстра, што звязана з канкрэтнымі дыдактычнымі задачамі даменных выданняў (гл. *табліцу 2*).

Пэўная частка беларускай лінгвістычнай тэрміналогіі перакладаецца ў міжгаліновых тэрміналагічных слоўніках – выданнях, якія ў розным аб'ёме фіксуюць тэрміналогію некалькіх галін. Да такіх прац адносіцца, напрыклад, “Польска-беларускі тэматычны слоўнік для школьнікаў і студэнтаў” (раздзел “Тэрміны з філалогіі (літаратура, мова) і мастацтвазнаўства) Л. Баршчэўскага (2012).

Табліца 2. Аспектныя інкарпараваныя перакладныя слоўнікі лінгвістычных тэрмінаў

Слоўнік	Год	Тып інкарпарацыі	Функцыянальны тып	Напрамак перакладу	Тып ма-краструктуры	Зоны мі-краструктуры
<i>Анамас-тычная тэрміналогія</i>	1993	падборка	тлумачальна-перакладны	руско-беларускі	алфавітна-гнездавая	намінацыі, семантызацыі, эквіваленцыі
<i>Phonetische Termini. Grammatische Termini</i>	1994	дадатак	перакладны	нямецка-беларускі	алфавітная	намінацыі, эквіваленцыі
<i>Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў</i>	2001	дадатак	перакладны	беларуска-нямецкі	алфавітна-гнездавая	намінацыі, эквіваленцыі
<i>Liste der linguistischen Termini</i>	2003	дадатак	перакладны	беларуска-нямецкі нямецка-беларускі	алфавітна-гнездавая алфавітная	намінацыі, эквіваленцыі
<i>Тэрміны і спецыяльныя паняцці і іх славацкія эквіваленты</i>	2013	дадатак	перакладны	беларуска-славацкі	алфавітная	намінацыі, эквіваленцыі

Такім чынам, перакладныя інкарпараваныя слоўнікі лінгвістычных тэрмінаў з'яўляюцца дастаткова важным сегментам беларускай

тэрмінаграфіі XX – XXI ст. Ва ўмовах, калі тэрмінаграфія прэтэндуе на статус самастойнай лінгвістычнай дысцыпліны, якая аб'ядноўвае дасягненні лексікаграфіі, тэрміналогіі і лексікалогіі, асэнсаванне асаблівасцей укладання інкарпараваных слоўнікаў з'яўляецца істотным для ўсведамлення агульнай гісторыі тэрмінаграфіі і станаўлення яе тэорыі.

ЛІТАРАТУРА

- Беларуская навуковая тэрміналогія. Прадмова. In.: Вестник Народного Комиссариата Просвещения ССРБ. Беларускі адзъдзел. Менск, 1921, № 2, с. 11 – 12. Без ISSN.
- ЛЕНДАУ, С.: Словники: мистецтво та ремесло лексикографіі. Київ: К.І.С., 2012. 480 с. ISBN 978-966-2141-96-2
- СМОЛІЧ, А.: [Рэцэнзія на тэрміналагічныя падборкі, надрукаваныя ў “Вестнике народного комиссариата просвещения”, № 2 – 10]. In.: Польша, 1922, №1, с. 85 – 86. Без ISSN.

СЛОЎНІКІ

- BASOVA, A. Liste der linguistischen Termini. In.: Deutsch-Weißrussischer Sprachführer. Teil 1: Grammatik. Gesprächsbuch. Jena: Friedrich-Schiller-Universität, 2003, s. 101 – 106. ISBN 9805226-9-5.
- Беларуская навуковая тэрміналогія. Ч. I. Граматычная тэрміналогія. In.: Вестник Народного Комиссариата Просвещения [ССРБ]. Беларускі адзъдзел. 1921, № 2, с. 13 – 18. Без ISSN.
- Беларуская навуковая тэрміналогія. Вып. 15. Слоўнік граматычна-лінгвістычнае тэрміналогіі. Менск: Ін-т беларускай культуры, 1927. 78 с. Без ISBN.
- БІРЫЛА, М. В.: Анамастычная тэрміналогія. In.: Тэрміналагічны зборнік, '87–88. Мінск: Навука і тэхніка, 1993, с. 25 – 40. ISSN 5-343-00741-4.
- БІРЫЛА, М. В. – СЦЯЦКО, П. У. (рэд.). Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў. Мінск: Вышэйшая школа, 1990. 221 с. ISBN 5-339-00391-4.
- ВАЛЫНЕЦ, Т. М. – РАТНІКАВА, І. Э. – РОЎДА, І. С. – ВАЛЫНЕЦ, Т. М. – ШУБА, П. П. Моўныя тэрміны. In.: Слоўнік да падручніка па беларускай мове для 2 класа школ з рускай мовай навучання. Мінск: Аракул, 1996, форз. 1, 2. ISBN 5-87884-176-2.
- ВАЛЫНЕЦ, Т. М. – РАТНІКАВА, І. Э. – РОЎДА, І. С. – ШУБА, П. П.: Тэрміны з правілаў. In.: Слоўнік беларускай мовы: дапаможнік для вучняў пачатковых класаў агульнаадукацыйнай школы. Мінск: БелЭн, 2001, с. 219 – 230. ISBN 985-11-0182-6.
- ГУРТЫГ, К.: Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў = Linguistisches terminologisches Wörterbuch. In.: Кароткая граматыка беларускай мовы ў табліцах для нямецкамоўных навучэнцаў = Kurze belarussische Grammatik in Tabellen für deutschsprachige Studenten, 2001, с. 83 – 86. ISBN 985-458-053-9.

- ЖЫВАТКЕВІЧ, Р. С. – ШУБА, П. П.: Граматычныя тэрміны. In.: Беларуская мова: граматыка, правапіс і развіццё мовы: падручнік для 3 класа школ з рускай мовай навучання. Мінск: Народная асвета, 1983, с. 141 – 143. Без ISBN.
- КАЛЕЧЫЦ, А. І. – КОРЫНА, Н. Б.: Тэрміны і спецыяльныя паняцці і іх славацкія эквіваленты. In.: Марфалогія беларускай мовы: вучэбна-метадычны дапаможнік для славацкіх студэнтаў. Нітра: УКФ, 2013, с. 119 – 124. ISBN 978-80-558-0368-5.
- КОЖУХ, І. Р. (рэд.): Мова. Чытанне. Пісьмо. In.: Тлумачальны слоўнік тэрмінаў пачатковага навучання. Мінск: БелЭн, 2001, с. 87 – 167. ISBN 985-11-0196-6.
- МАЛЕВІЧ, В. Г. – ДУБРОЎСКАЯ, К. Ф. – АРХІПАВА, Н. І.: Phonetische Termini. Grammatische Termini. In.: Нямецка-беларускі слоўнік да “Практычнага курса нямецкай мовы для студэнтаў гуманітарных факультэтаў”. Мінск: БДПУ, 1994, с. 14 – 17. Без ISBN.
- Основен систем и терминологија на словенската ономастика = Основная система и терминология славянской ономастики = Grundsystem und Terminolodgie der slawischen Onomastik. Скопје, 1983. 412 с. Без ISBN.
- Паказьнік найбольш важных тэрмінаў. In.: Запіскі Аддзелу гуманітарных навук. Кніга 2: Працы клясы філёлёгіі. Менск: ІБК, 1928, т. 1, с. 385 – 388. Без ISBN.
- ПОДОЛЬСКАЯ, Н. В.: Словарь русской ономастической терминологии. Москва: Наука, 1988. 187, с. ISBN 5-02-010192-8.
- ШУБА, П. П. – ЖЫВАТКЕВІЧ, Р. С. – ЯЛЕНСКІ, М. Г.: Граматычныя тэрміны. In.: Беларуская мова. Граматыка, правапіс і развіццё мовы: падручнік для 4 класа школ з рускай мовай навучання. Мінск: Народная асвета, 1989, форз. 2. ISBN 5-341-00294-6.

СТРУКТУРНА-ГРАМАТЫЧНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ БЕЛАРУСКІХ ПРЭСОНІМАЎ

Вікторыя Лухверчык

Кафедра мовазнаўства і лінгвадыдактыкі
Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта
імя Максіма Танка, Мінск (Беларусь)

STRUKTURAL AND GRAMMATIC FEATURES OF BELARUSIAN PRESSONIMS

Abstract: The article is dedicated to the studying of structural and grammatical features of Belarusian pressonyms. The object of studying was the names of Belarusian publications published on the territory of Belarus in the XIX – XXI centuries. The analysis is carried out on the allocation of educational constructions in which specific nominative models are realized. The position is based that due to the number of structural and grammatical parts, all pressonyms are divided into three groups: monocomponent, bicomponent or multicomponent formations.

Keywords: a system, a structure, an onim, a pressonim, the component of pressonim, bicomponent pressonim, a nominative construction, a nominative model

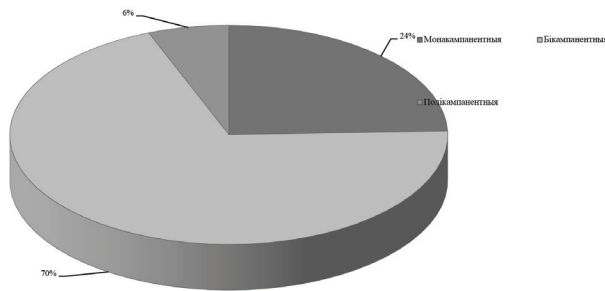
Анамастычная лексіка любой мовы ўтварае гіганцкую макрасістэму, або сістэму сістэм, якая “аб’ядноўвае шматлікія сістэмы і падсістэмы імён, што адносяцца да ўсіх сектараў анамастычнай прасторы <...>; кожны анімічны сектар у кожнай мове мае свае словаўтваральныя і словазмяняльныя парадыхмы, у адпаведнасці з якімі арганізуецца і рэарганізуецца яго лексіка” (Тэорыя і методіка ономастычных ісследований, 2007, с. 50). Адным з такіх сектараў, прычым колькасна даволі шматлікім, з’яўляюцца назвы перыядычных выданняў (прэсонімы).

Найменні газет, часопісаў, бюлетэняў, у тым ліку беларускіх, не атрымалі поўнага апісання ў лінгвістычнай літаратуры. Намі зафіксаваны толькі адзінкавыя працы, прысвечаныя вывучэнню асобных аспектаў утварэння і функцыянавання прэсонімаў (Л. Р. Мухаметзянавай (Мухаметзянова, 2018), Л. Гадуйка і А. Сцэранчук (Годуйко – Стеренчук, 2011)). Аднак важнасць і неабходнасць навуковай сістэматызацыі назваў перыядычных выданняў абумоўлена разнастайнасцю іх лексіка-семантычнай і структурнай арганізацыі.

Дадзены артыкул прысвечаны выяўленню і апісанню структурна-граматычных асаблівасцей сістэмы беларускіх прэсонімаў XIX–XXI ст. на аснове выяўлення тыповых утваральных канструкцый і мадэляў.

Назвы беларускіх перыядычных выданняў па сваіх структурных характарыстыках з'яўляюцца неаднароднай сістэмай. Увесь корпус беларускіх прэсони́маў паводле колькасці структурна-семантычных частак падзяляецца на тры групы: монакампанентныя, бікампанентныя і полікампанентныя найменні. Працэнтныя суадносіны розных структурных тыпаў беларускіх прэсони́маў прадстаўлены на дыяграме.

Дыяграма. Структурныя тыпы беларускіх прэсони́маў

Значная частка прэсони́маў (каля 40%) з'яўляюцца аманімічнымі: з дапамогай ідэнтычных моўных канструкцый у розных рэгіёнах называліся розныя перыядычныя выданні: *Голас калгасніка* (Лаздуны, Ліда, Слонім, 1950¹; Казлоўшчына, 1958; Крупкі, 1938; Стараселле, 1959; Хойнікі, 1957), *Запаветы Леніна* (Асіповічы, 1965; Драгічын, 1963; Ружаны, 1944), *Кліч Радзімы* (Любань, Ельск, 1943; Шаркаўшчына, 1967) і інш. Так, з вылучаных 2109 найменняў 1250 назваў, або 60%, можна лічыць унікальнымі.

Група монакампанентных прэсони́маў уключае беспрыназоўнікавыя і прыназоўнікавыя адзінкі.

Аналіз часцінамоўнай прыналежнасці прэсони́маў паказаў, што большасць беспрыназоўнікавых намінацый мае форму простых субстантываў у назоўным склоне: *Актывіст* (Смілавічы, 1928), *Будзёнавец* (Гомель, 1934), *Віцьбічы* (Віцебск, 1991), *Гута* (Барысаў, 1929), *Заклік* (Мінск, 1933); *Лучынка* (Мінск, 1914), *Магістрат* (Віцебск, 1999), *Народ* (Вільня, 1927), *Панарама* (Асіповічы, 2001; Мінск, 1993), *Рух* (Віцебск, 2000), *Сумленне* (Глуск, 1993; Слуцк, 1990), *Царква* (Брэст, 1995) і інш. Фіксуюцца адзінкавыя прэсони́мы, выражаныя субстантываванымі прыметнікамі: *Піўная* (Мінск, 2009), *Рабочы* (Бабруйск, 1957; Брэст, 1939; Мінск, 1999). У межах групы вылучаны назоўнікі-кампазіты: *Завочнік-саўпартшколец* (Гомель, 1930), *Кавалерыст-ударнік* (Мінск, 1931), *Лесаруб-сплаўшчык* (Мазыр, 1933),

¹ Тут і далей у дужках прыводзіцца назва населенага пункта, у якім пачало выходзіць перыядычнае выданне, а таксама год публікацыі першага нумара.

Ударнік-лугавод (Палата, 1932), *Ударнік-сувязіст* (Гомель, 1934; Крычаў, 1932) і інш. Зафіксаваны назвы, выражаныя дзеясловамі: *Пераможам* (Мінск, 1933) і прыслоўямі: *Басанож* (Мінск, 2005), *Напагатове* (Мінск, 1933), *Наперад* (Вільня, 1929), *Рэанімова* (Гродна, 1989), *Уперад* (Ліда, 1939; Навінкі, 1957; Чэрвень, 1962).

Значную ролю ў структурнай арганізацыі прэсонімаў адыгрываюць фармальныя сродкі, найбольш актыўнымі сярод якіх з’яўляюцца прыназоўнікі. Пры аналізе прыназоўнікавых канструкцый намі ўлічвалася функцыя, якую выконвае прыназоўнік у складзе оніма. Як трапна адзначаў Ф. П. Балабан, “функцыянуючы ва ўмовах двухбаковых сінтаксічных сувязей, прыназоўнікі з’яўляюцца адначасова і экспанентамі рознага роду адносін, якія ўзнікаюць паміж дэнататамі знамянальных слоў прыназоўнікавага словазлучэння, і звязнымі элементамі гэтых слоў” (Балабан, 1983, с. 18). Адзінкі групы прыназоўнікавых монакампанентных прэсонімаў належаць да ўтваральнай канструкцыі “**pr+Sub**”.

Вылучаны назвы, якія ўтварыліся па мадэлі “**pr+SubP. скл.**” з прыназоўнікам **да**, які паказвае на тое, да чаго заклікаюць, і назоўнікам у родным склоне: *Да злучэння* (Вільня, 1932), *Да працы* (Вільня, 1928).

Шматколькаснай з’яўляецца мадэль “**pr+SubB. скл.**” з прыназоўнікам **за**, які паказвае на асобу, справу і г. д., з мэтай забеспячэння (захавання) дабрабыту якіх ажыццяўляецца дзеянне, і назоўнікам у вінавальным склоне: *За кадры* (Мінск, 1930), *За камунізм* (Барысаў, 1952; Бераставіца, 1967; Глыбокае, 1958; Грэск, 1956; Дуброўна, 1960; Калінкавічы, 1962; Капаткевічы, 1953; Крупкі, 1957; Міёры, Паставы, 1950), *За лес* (Барысаў, 1933), *За прамфінплан* (Гомель, Орша, 1931; Дуброўна, 1935), *За праўду* (Вільня, 1926; Навагрудак, 1944), *За Радзіму* (Бешанковічы, 1956; Жалудок, 1945; Камарын, Мазыр, 1943; Магілёў, 1944; Шарашова, 1947), *За тэмпы* (Мінск, 1931), *За энергію* (Мінск, 1935) і інш.

Прыназоўнік **на** ў функцыі прэсонімаў паказвае: 1) на чалавека, прадмет, на якія накіравана дзеянне (Объяснительный словарь русского языка, 2003, с. 200) (мадэль “**pr+SubB. скл.**”): *На акупанта!* (Навагрудак, 1934); 2) на стан, у якім што-небудзь знаходзіцца: *На варце* (Мінск, 1930), *На ўздыме* (Капыль, 1958), або “месца, мясцовасць, у межах якіх што-небудзь адбываецца, знаходзіцца” (Объяснительный словарь русского языка, 2003, с. 196) (мадэль “**pr+SubM. скл.**”): *На рубяжы*, *На чужыне*.

Пераважная большасць прэсонімаў належыць да бікампанентных утварэнняў (70% ад агульнай колькасці прэсонімаў). У межах групы былі вылучаны канструкцыі, у якіх рэалізуюцца пэўныя ўтваральныя мадэлі. Група бікампанентных утварэнняў уключае адзінкі без прыназоўніка і з прыназоўнікам у структуры.

Асноўная частка беспрыназоўнікавых бікампанентных найменняў належыць да канструкцый **“Sub+Sub”** і **“Adj+Sub”**.

Большасць адзінак канструкцыі **“Sub+Sub”** рэалізуецца ў мадэлі, утворанай шляхам далучэння да назоўніка ў форме назоўнага склону субстантыва ў форме роднага склону: **“SubН. скл. +SubР. скл.”**: *Ахова працы* (Мінск, 1993), *Большавік ільнаводства* (Дрыса, 1933), *Голас душы* (Міёры, 1991; Мінск, 2000), *Жыццё моладзі* (Вільня, 1926), *Маяк камуны* (Быхаў, 1918), *Навіны пчалярства* (Салігорск, 2014), *Надзея гамяльчан* (Гомель, 1993), *Працаўнік асветы* (Мінск, 1929), *Слова жыцця* (Гродна, 1997), *Сын беларуса* (Вільня, 1924), *Факел друкара* (Віцебск, 1924), *Штурмавік бездарожжа* (Віцебск, 1931) і інш. Адзін з кампанентаў назвы можа з’яўляцца субстантываваным назоўнікам або субстантывам-кампазітай: *Блакнот агітатара-партызана* (Мінск, 1943), *Голас рабочага* (Баранавічы, 1939; Добруш, 1958), *Думка зняволенага* (Гомель, 1924), *Рабочы саўгаса* (Буда-Кашалёва, 1958), *Творчасць зняволенага* (Мінск, 1931) і інш.

У ролі граматычна залежнага кампанента часам выступаюць уласныя імёны (прозвішча (псеўданім), імя па бацьку): *Заветы Леніна* (Жодзішкі, 1950; Ружаны, 1956), *Закліч Ільіча* (Чэрыкаў, 1967), *Сцяг Ільіча* (Радашковічы, 1946; Талачын, 1962; Уваравічы, 1944), *Шлях Ільіча* (Слуцк, 1962), *Шлях Коласа* (Стоўбцы, 1997) і інш. Шырока прадстаўлены адзінкі з кампанентам-тапонімам: *Большавік Дрыбіншчыны* (Дрыбін, 1925), *Голас Краснапольшчыны* (Краснаполле, 1991), *Жыццё Прыдзвіння* (Віцебск, 1994), *Калгаснік Заслаўшчыны* (Заслаўе, 1941), *Калійшчык Салігорска* (Салігорск, 1974), *Навіны Палесся* (Сталін, 1963), *Партызан Гомельшчыны* (Журавічы, 1943) і інш. Зафіксаваны і прэсонімы, залежны кампанент у якіх сам генетычна складаецца з субкампанентаў і называе пэўную ўстанову, арганізацыю, орган улады: *Бюлетэнь Беларускага камітэта Міжнароднага савета музеяў* (Мінск, 1999), *Ведамасці Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь* (Мінск, 1997), *Веснік Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. А. Куляшова* (Магілёў, 1998), *Запіскі Беларускай Дзяржаўнай Акадэміі Сельскай гаспадаркі імя Кастрычніцкай Рэвалюцыі* (Горкі, 1926), *Навіны Беларускага Народнага Фронту “Адраджэнне”* (Мінск, 1988), *Сталінец Белдрэса* (Орша, 1932) і інш.

У межах канструкцыі **“Sub+Sub”** вылучаецца мадэль **“SubН скл.+SubД. скл.”**, утвораная за кошт далучэння да назоўніка ў пачатковай форме назоўніка ў давальным склоне: *Кансультацыя настаўніку* (Мінск, 1938), *Кніга масам* (Мінск, 1932), *Смерць акупантам* (Чачэрск, 1943), *Тэхніка масам* (Мінск, 1932).

Канструкцыя **“Adj+Sub”** рэалізуецца ў дзвюх намінацыйных мадэлях.

Пераважная большасць прэсонімаў утварылася па мадэлі **"Adj+SubH. скл."** з дапамогай назоўніка ў пачатковай форме і залежнага ад яго прыметніка: *Аўтадарожны сігнал* (Гомель, 1934), *Бальшавіцкая газета* (Баранавічы, 1927), *Вольная думка* (Капыль, 1929), *Гістарычныя веды* (Мінск, 2002), *Кааперацыйнае жыццё* (Мінск, 1925), *Кніжны свет* (Мінск, 1997), *Маладзёвы крок* (Орша, 1998), *Мясцовыя навіны* (Мінск, 2000), *Нізавы партработнік* (Гомель, 1933), *Палітычная сфера* (Мінск, 2001), *Саўгасная іскра* (Касцюковічы, 1933), *Сялянская гутарка* (Вільня, 1923), *Чырвоная акулярніца* (Віцебск, 1929), *Юрыдычная газета* (Мінск, 1991) і інш.

Ролю граматычна галоўнага кампанента можа выконваць назоўнік-кампазіт: *Юны тэхнік-вынаходнік* (Мінск, 2006), або субстантываваны назоўнік: *Віцебскі рабочы* (Віцебск, 1917), *Лясны рабочы* (Гомель, 1931), *Малады арты* (Мінск, 1920, 1925), *Саўгаскі рабочы* (Насовічы, 1933). У ролі залежнага кампанента зрэдку ўжываецца састаўны прыметнік: *Гуманітарна-эканамічны веснік* (Мінск, 1996), *Паўночна-Заходні край* (Глыбокае, 2003), *Работніцка-сялянская Беларусь* (Мінск, 1920) і інш.

У структуру прэсонімаў дастаткова часта ўваходзіць тапанімічны кампанент: *Баранавіцкае слова* (Баранавічы, 1991), *Гомельскі будзільнік* (Гомель, 1920), *Жыровіцкая абіцель* (Жыровічы, 1997), *Лідская зямля* (Ліда, 1992), *Пружанскае веча* (Пружаны, 1994), *Чырвоная Тураўшчына* (Тураў, 1931) і інш., або адантрапанімічны: *Варашылаўская эстафета* (Мінск, 1934), *Ленінская іскра* (Полацк, 1962; Сянно, 1963), *Ленінскія ўсходы* (Ляшчанка, 1950), *Сталінскі заклік* (Гарадок, 1933; Мехавае, 1938; Смалявічы, 1934), *Сталінскі прызыў* (Гарадок, 1952; Касцюковічы, 1931; Коханавы, 1946) і інш.

Мадэль **"Adj+SubT. скл."** утварылася далучэннем да назоўніка ў творным склоне залежнага ад'ектыва: *Ленінскім курсам* (Крупкі, 1963), *Ленінскім шляхам* (Мінск, 1929).

Зафіксавана канструкцыя, утвораныя шляхам далучэння постпазіцыйнага ад'ектыва да назоўніка ў назоўным склоне (**"SubH. скл.+Adj"**): *Беларусь калгасная* (Мінск, 1932), *Гоман літаратурны* (Мінск, 2008). У пераважнай большасці прыметнік паказвае на дакладную лакалізацыю перыядычнага выдання: *Газета Слоніўская* (Слоніў, 1938), *Зямля Наваградская* (Мінск, 2001), *Край Смалявіцкі* (Смалявічы, 1995), *Крынічка Бабруйскай* (Бабруйск, 1999), *Тыднёвік Магілёўскі* (Магілёў, 1997) і інш.

Вылучаецца канструкцыя **"Pron+Sub"**, прэсонімы якой утварыліся далучэннем прэпазіцыйнага займенніка да субстантыва ў пачатковай форме (**"Pron+SubH. скл."**): *Мой універсітэт* (Баранавічы, 2004), *Наша газета* (Вільня, 1929), *Наша каляіна* (Слуцк, 1920), *Наша перамога*

(Лоеў, 1943), *Наша справа* (Вільня, 1926), *Нашы кадры* (Мінск, 1931) і інш. Фіксуюцца назвы, у якіх галоўны кампанент з’яўляецца тапонімам: *Наша Талачыншчына* (Талачын, 2001), *Наша Уручча* (Мінск, 1993).

Шырока прадстаўлены адзінкі, утвораныя па мадэлі **“SubH. скл. + con+SubH. скл.”**, дзе два субстантывы ў пачатковай форме звязаны паміж сабой злучнікамі: *Біялогія і хімія* (Мінск, 2013), *Вера і жыццё* (Мінск, 1994), *Кантакты і дыялогі* (Мінск, 1995), *Клопат і любоў* (Мінск, 2002), *Мастацтва і рэвалюцыя* (Мінск, 1932), *Работніца і сялянка* (Мінск, 1946), *Серп і молат* (Лоеў, 1967) і інш.

Сярод беспрыназоўнікавых бікампанентных прэсонімаў вылучаюцца і мадэлі ўтварэння, прадстаўленыя адзінкавымі назвамі, якія з’яўляюцца нетыповымі для фарміравання корпусу беларускай прэсаніміі. Напрыклад: **“Num+ SubH. скл.”** (*Першы ўдарнік* (Віцебск, 1929), *Чацвёртая ўлада* (Мінск, 1996)), **“SubH. скл.+Adv”** (*Газета па-лунінецкі* (Лунінец, 2010)) і інш.

Пашыраны і бікампанентныя ўтварэнні з прыназоўнікамі ў прэ- або інтэрпазіцыі.

Дастаткова часта прэпазіцыйным прыназоўнікам у структуры прэсонімаў з’яўляецца прыназоўнік **за**, функцыя якога – паказаць на чалавека, якую-небудзь справу і г. д., з мэтай забеспячэння (захавання) дабрабыту якіх ажыццяўляецца дзеянне. Прадуктыўнай з’яўляецца канструкцыя **“pr+Sub+Sub”**, адзінкі якой утварыліся шляхам далучэння назоўніка да прыназоўнікава-субстантыўнага спалучэння. Тут вылучаны наступныя мадэлі: **“pr+SubB. скл. +SubP. скл.”**: *За перакоўку людзей* (Мінск, 1934), *За развіццё ільну* (Дрыса, 1931), *За сцяг першынства* (Гомель, 1932) і інш.; **“pr+SubB. скл. +SubT. скл.”**: *За ўладанне тэхнікай* (Мінск, 1931). Шырока прадстаўлены адзінкі, якія ўтварыліся па мадэлі **“pr+Adj+SubB. скл.”** (**“pr+Adj+Sub”**): *За бальшавіцкую свінагадоўлю* (Орша, Палелюм, 1933), *За баявы прапарат* (Мінск, 1934), *За высокую якасць* (Гомель, 1928), *За генеральную лінію* (Мінск, 1930), *За здаровы паравоз* (Орша, 1931), *За медычныя кадры* (Мінск, 1932), *За пралетарскага інжынера* (Мінск, 1935), *За сацыялістычнае жыццё* (Куранец, 1950), *За стаханаўскі рух* (Гомель, 1936), *За ўдарную арцель* (Мінск, 1930), *За якасны шлях* (Калінкавічы, 1932) і інш. Адзінкавае найменне ўтворана шляхам далучэння постпазіцыйнага прыслоўя да прыназоўнікава-субстантыўнага спалучэння (**pr+SubB. скл.+Adv**): *За работу па-новаму* (Мінск, 1933).

Прэсонімы з прыназоўнікамі **на** ўтварыліся шляхам далучэння залежнага субстантыва да прыназоўнікава-субстантыўнага спалучэння (канструкцыя **“pr+Sub+Sub”**). Зафіксавана мадэль **“pr+SubM. скл.+SubP. скл.”**, дзе прыназоўнік паказвае на палажэнне, стан, у якім што-небудзь

знаходзіцца ці ў які што-небудзь прыводзіцца (Объяснительный словарь русского языка, 2003, с. 196): *На ахове граніцы* (Заслаўе, 1939), *На варце краіны* (Барысаў, Мінск, 1930), *На варце СССР* (Мінск, 1927), *На чыстыцы ЦРК* (Магілёў, 1930) і інш., або на прадмет, знешняя або верхняя частка, паверхня якога з'яўляецца месцам, дзе што-небудзь адбываецца або што-небудзь знаходзіцца (Объяснительный словарь русского языка, 2003, с. 195): *На экранях Беларусі* (Мінск, 1957). Вылучаны таксама адзінкі, утвораныя па мадэлі **"pr+SubV. скл. +SubP. скл."**, у якіх функцыя прыназоўніка – паказаць "на дзейнасць, з'яву, якія выступаюць у якасці мэты дзеяння" (Объяснительный словарь русского языка, 2003, с. 199): *На штурм бездарожжа* (Лепель, 1932), *На штурм прарываў* (Мінск, 1930), *На штурм прарыву* (Мінск, 1932).

Радзей прыназоўнік **на** выкарыстоўваецца ў інтэрпазіцыі. У прэсонімах, утвораных па мадэлі **"SubH. скл. +pr+SubM. скл."** прыназоўнік паказвае на палажэнне, пазіцыю, стан, у якім што-небудзь знаходзіцца (Объяснительный словарь русского языка, 2003, с. 196): *Аршанцы на варце* (Орша, 1929), *Беларус на варце* (Мінск, 1943), *Калгаснік на варце* (Лельчыцы, 1931), *Ударнік на варце* (Барысаў, 1930); або "на месца, мясцовасць, у межах якіх што-небудзь адбываецца, знаходзіцца" (Объяснительный словарь русского языка, 2003, с. 196): *Звязда на рубяжы* (Верхнядзвінск, Дрыса, 1931; Дрыса, Мінск, 1932), *Калгаснік на рубяжы* (Чырвоная Слабада, 1938), *Праўда на рубяжы* (Слуцк, 1935), *Ударнік на будоўлі* (1934). Фіксуецца назва, дзе функцыя прыназоўніка – паказаць "на дзейнасць, з'яву, якія выступаюць у якасці мэты дзеяння" (Объяснительный словарь русского языка, 2003, с. 199): *Права на волю* (Мінск, 2002).

Прыназоўнік **на** ў сістэме прэсонімаў ужываецца ў прэпазіцыі і выкарыстоўваецца пры ўказанні на аб'ект, асобу, што вызначаюць характар пэўнага дзеяння або з'явы. Тут намі вылучана канструкцыя **"pr+Adj+Sub"**, адзінкі якой утвараюцца далучэннем ад'ектыва да спалучэння назоўніка з прыназоўнікам. Канструкцыя рэалізуецца ў мадэлях **"pr+Adj+SubM. скл."** (*Па ленінскаму шляху* (Валковічы, Мышкавічы, 1957; Дзісна, 1950; Лагойск, 1933; Тураў, 1958), *Па сталінскаму шляху* (Крулеўшчызна, Поразава, Янушова, 1950; Лельчыцы, 1948; Чашнікі, 1934)) і **"pr+Adj+SubM. скл."** (*Па сацыялістычных рэйках* (Гомель, 1931)).

Прэпазіцыйны прыназоўнікам **над** у функцыі прэсонімаў паказвае на асобу, падзею, ідэю і г. д., што вызначаюць характар, змест дзеяння, працэсу (Объяснительный словарь русского языка, 2003, с. 266). Вылучаны адзінкі, утвораныя па мадэлі **"pr+SubT. скл. +SubP. скл."** шляхам далучэння да спалучэння прыназоўніка з субстантывам залежнага

назоўніка: *Пад сцягам Сталіна* (Валеўка, 1950). Фіксуюцца назвы, якія ўтварыліся за кошт далучэння прыметніка да прыназоўнікава-субстантыўнага спалучэння па мадэлі “**pr+Adj+SubT. скл.**”: *Пад ленінскім сцягам* (Ветка, 1956; Высачаны, 1930).

Назвы перыядычных выданняў з прэпазіцыйным прыназоўнікам **у** належаць да мадэлі “**pr+SubB. скл. +SubД. скл.**”, адзінкі якой утварыліся з дапамогай залежнага назоўніка, далучанага да прыназоўнікава-субстантыўнага спалучэння. Прыназоўнік выкарыстоўваецца для ўказання “на мэту, дзеля якой ажыццяўляецца дзеянне” (Объяснительный словарь русского языка, 2003, с. 43): *У дапамогу настаўніку* (Мінск, 1945), *У дапамогу партвучобе* (Мінск, 1928), *У дапамогу самаадукацыі* (Мінск, 1928). Інтэрпазіцыйны прыназоўнік **у** фіксуецца пры ўтварэнні мадэляў “**SubH. скл. +pr+SubB. скл.**”, дзе яго функцыя – паказаць на сукупнасць людзей, на якіх накіравана дзеянне (Объяснительный словарь русского языка, 2003, с. 42): *Друк у масы* (Слуцк, 1934), *Тэхніка ў масы* (Мінск, 1932), або на прадмет, прастору, з’яву, унутр або ў межы якіх накіраваны рух, дзеянне (Объяснительный словарь русского языка, 2003, с. 40): *Аршанцы ў аграпаход* (Орша, 1930).

Злучнік **над** у сістэме прэсонімаў знаходзіцца ў інтэрпазіцыі, злучаючы галоўны і залежны назоўнікі (“**SubH. скл. +pr+SubT. скл.**”), і паказвае на чалавека, прадмет, месца і г. д., вышэй за якія знаходзіцца пэўны прыродны аб’ект (Объяснительный словарь русского языка, 2003, с. 202): *Вястун над Убарцю* (Лельчыцы, 2001), *Зара над Друццю* (Бялынічы, 1991), *Зара над Нёманам* (Масты, 1965), *Зара над Сожам* (Карма, 1967), *Святло над Нёманам* (Юрацішкі, 1957).

Назвы перыядычных выданняў з двума прыназоўнікамі ў структуры прадстаўлены ўнікальнымі ўтварэннямі, і таму не маюць патрэбы ў іх апісанні.

Арыгінальнымі па сваёй будове з’яўляюцца прэсонімы, утвораныя па мадэлі “**pr+SubB. скл.+con+*[pr]+ SubB. скл.**”, адзінкі якой уключаюць два прыназоўнікавыя субстантывы, аб’яднаныя злучальнай сувязю, аднак адзін з прыназоўнікаў – эліпсаваны: *За тэмпы і якасць* (Быхаў, Клімавічы, 1935; Мінск, 1932; Слуцк, Чырвоная Слабада, 1933), *За шасэ і матор* (Полацк, 1931), *За якасць і тэмпы* (Мінск, 1932).

Група полікампанентных прэсонімаў складае каля 6% ад агульнай колькасці зафіксаваных найменняў. Назвы перыядычных выданняў з’яўляюцца складанымі ўтварэннямі, у якіх вылучаецца некалькі адносна самастойных блокаў.

Група трохкампанентных прэсонімаў з’яўляецца найбольш разнастайнай і шматлікай у групе полікампанентных назваў.

Найбольшай прадуктыўнасцю вызначаецца канструкцыя **“Adj+(Sub+Sub)”** (мадэль **“Adj+(SubH. скл.+ SubP. скл.)”**), адзінкі якой утвараюцца далучэннем прэпазіцыйнага ад’ектыва да субстантыўнага спалучэння: *Дэкадны бюлетэнь Гідраметінстытута* (Мінск, 1932), *Заатэхнічная навука Беларусі* (Мінск, 1958) *Здаровы лад жыцця* (Мінск, 1997), *Інфармацыйны бюлетэнь НКЮ* (Мінск, 1930), *Прафесіянальны рух Беларусі* (Мінск, 1925), *Сельская гаспадарка Беларусі* (Мінск, 1957) і інш.

Пашыраны трохкампанентныя назвы, утвораныя за кошт далучэння прыметніка да субстантыўнага словазлучэння (мадэль **“Adj+(Adj+SubH. скл.)”**): *Беларускі гандлёвы бюлетэнь* (Мінск, 1924), *Лісток баявой трывогі* (Пухавічы, 1934), *Мінскія дзелавыя навіны* (Мінск, 1992), *Нацыянальная эканамічная газета* (Мінск, 1992), *Полацкія гістарычныя запіскі* (Наваполацк, 2004) і інш.

Адзінкі намінацыйнай мадэлі **“SubH. скл.+(Adj+ SubP. скл.)”** утварыліся шляхам далучэння назоўніка да ад’ектыўна-субстантыўнага спалучэння: *Голас праваслаўнага беларуса* (Вільня, 1931), *Навіны ветэрынарнай медыцыны* (Мядзель, 1993), *Ударніца калгасных палёў* (Гарадок, Горкі, 1934), *Хроніка культурнага жыцця* (Мінск, 1998) і інш.

У групе трохкампанентных прэсонімаў фіксуюцца назвы з прэпазіцыйным прыназоўнікам **за**. Вылучана канструкцыя **“pr+[Adj+(Sub+Sub)]”** (мадэль **“pr+[Adj+(SubB. скл.+ SubP. скл.)”**), утвораная за кошт развіцця прыметнікам субстантыўнага спалучэння з выкарыстаннем прыназоўніка: *За здаровы лад жыцця* (Гарадок, 2000), *За ўзорную дастаўку друку* (Мінск, 1934). Адзінкі мадэлі **“pr+[Adj+(Adj+ SubB. скл.)”** утварыліся шляхам далучэння ад’ектыва да назоўнікавага спалучэння з прыназоўнікам у прэпазіцыі: *За культурны савецкі гандаль* (Мінск, 1934), *За савецкі культурны гандаль* (Мінск, 1935).

Спецыфічнымі назвамі канца XX ст. з’яўляюцца прэсонімы, утвораныя па мадэлі **“SubH. скл.>(SubH. скл.+SubP. скл.)”**, якая складаецца з двух самастойных блокаў, у якім другі блок (назоўнікавае словазлучэнне), пашырае змест першага, выражанага адзіночным субстантывам: *Біялогія: праблемы выкладання* (Мінск, 1995), *Гісторыя: праблемы выкладання* (Мінск, 1997), *Матэматыка: праблемы выкладання* (Мінск, 1995), *Фізіка: праблемы выкладання* (Мінск, 1995) і інш.

Шэраг мадэляў трохкампанентных прэсонімаў і назвы, што належаць да чатырох- і пяцікампанентных утварэнняў, з’яўляюцца адзінкавымі найменнямі і таму не маюць неабходнасці ў іх структурна-граматычным аналізе (каля 2% прэсонімаў): *Бюлетэнь па якасці малочна-малочных прадуктаў Аршанскай міжраённай базы Белкаапмалако* (Шклоў, 1934), *Мясцовы час: трымайся праўды* (Баранавічы, 2003), *На штурм*

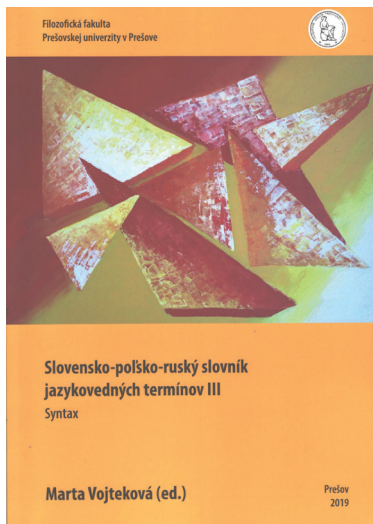
прарыву маслазаготовак (Мінск, 1934), *Нясвіжскі час: час праўдзівых навін* (Баранавічы, 2002), *02. Газета віцебскай міліцыі* (Віцебск, 1996) і інш.

Некаторыя полікампанентныя прэсонімы па сваіх сэнсава-граматычных асаблівасцях з'яўляюцца эліптызаванымі (няпоўнымі) назвамі: *Беларуская работніца* і *[беларуская] *сялянка* (Мінск, 1924), *За своечасовы* *[рамонт] і *якасны рамонт* (Дуброўна, 1935), *Паляўнічы* *[Беларусі] і *рыбалоў Беларусі* (Мінск, 1990), *Сацыяльна-эканамічныя* *[даследаванні] і *прававыя даследаванні* (Мінск, 2005), *Фрагменты фізіялогіі*, *[фрагменты] *культуралогіі*, *[фрагменты] *літаратуры* (Мінск, 1996) і інш.

Такім чынам, аналіз структурна-граматычнай арганізацыі беларускіх прэсонімаў сведчыць аб разнастайнай колькасці кампанентаў, якая можа ўваходзіць у назву перыядычнага выдання, а таксама іх часцінамоўнай прыналежнасці. Колькасць кампанентаў, якая ўваходзіць у назву перыядычнага выдання вар'іруецца ад аднаго да пяці. Пераважную большасць складаюць бікампанентныя ўтварэнні (каля 70%), каля 24% назваў перыядычных выданняў паводле структуры з'яўляюцца монакампанентнымі адзінкамі, 6% назваў належаць да полікампанентных прэсонімаў. Перавага аддаецца адна- і двухкампанентным адзінкам, паколькі пры мінімальнай затраце моўных сродкаў прэсонім можа эфектыўна выконваць галоўную для любога оніма функцыю – намінацыйную.

ЛІТАРАТУРА

- БАЛАБАН, Ф. П.: *Функциональная значимость предлога*. Кишнев: Штинича, 1983. 108 с. Без ISBN.
- ГОДУЙКО, Л. – СТЕРЕНЧУК, О.: *Гемеронимы города Бреста*. In: *Моўнакультурная прастора Брэсцка-Пінскага Палесся*: зборнік навуковых артыкулаў. Брэст: Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна, 2011, с. 90 – 96. ISBN 978-985-521-268-4.
- МУХАМЕТЗЯНОВА, Л. Р.: *Названия газет и журналов: функционально-прагматический аспект*: автореф. дис. ... канд. фил. наук. Казань: Казанский (Приволжский) федеральный университет, 2018. 27 с. Без ISBN.
- Объяснительный словарь русского языка*. Изд., 2-е, испр. Москва: Астрель, 2003. 421 с. ISBN. 5-17-011274-2, 5-271-03178-0.
- Теория и методика ономастических исследований*. Под общ. ред. А. П. Непопного. Москва: URSS, ЛКИ, 2007. 254 с. ISBN 978-5-382-00204-0.

VOJTEKOVÁ, M. – MERTO VÁ, N. –
PETRÍKOVÁ, A.: **Slovensko-poľsko-ruský
slovník jazykovedných termínov III
Syntax**. Prešov: Filozofická fakulta
Prešovskej univerzity v Prešove 2019. 108 s.
ISBN 978-80-555-2238-8.

Синтаксические термины в новом специальном словаре М. Войтековой, Н. Мертовой и А. Петриковой

Рецензируемый нами словарь Slovensko-poľsko-ruský slovník jazykovedných termínov III (Словацко-польско-русский словарь лингвистических терминов III) с подзаголовком Syntax (Синтаксис), являющийся составной частью исследования научного грантового проекта VEGA 01/0180/17 Vplyv aktuálnych smerov lingvistického výskumu na jazykovednú disciplínu (v slovensko-poľsko-ruskom komparatívnom pláne); (ВЕГА 01/0180/17 Влияние актуальных тенденций лингвистического исследования на дисциплину языкознания (в словацко-польско-русском сопоставлении), исследу-

емый на Философском факультете Прешовского университета в Прешове в 2017 – 2019 гг., выполнен под руководством ответственного исполнителя Марты Войтековой авторским коллективом: М. Войтекова (автор словацкой и польской части), Н. Мертова и А. Петрикова (авторы русской части). Словарь предназначен широкой научной общественности, а также студентам и аспирантам, предлагая новый толково-переводной специальный терминологический словацко-польско-русский словарь, заполняя пробел в лексикографической разработке вопроса со сравнительной и современной точки зрения. Мы полностью согласны с мнением авторов о том, что «ситуация в области переводной лексикографии славянских языков, особенно по

отношению к словацкому, польскому и русскому, в целом неустойчивая, что также относится к области лексикографической обработки лингвистической терминологии» (с. 5). Таким образом, авторы правильно обращают внимание на то, что на сегодняшний день «не существует современная синтетическая работа, в идеале переводно-толкового характера, отражающая текущую лингвистическую терминологию на отдельных уровнях языка и учитывающая современные тенденции в лингвистических исследованиях в словацко-польско-русском контексте» (там же). Необходимость издания рецензируемого словаря исходит также из контекста изучения и преподавания второго славянского языка как иностранного, переводческой практики, междисциплинарных исследований, дальнейших фундаментальных и прикладных исследований в области лингвистики (на всех уровнях) и сравнительных исследований родственных славянских языков.

Данный словарь представляет собой третью часть трёхтомника словацко-польско-русского словаря лингвистических терминов. Первый том (*Slovensko-poľsko-ruský slovník jazykovedných termínov I Fonetika, fonológia, morfológia, ortoepia, ortografia* (Словацко-польско-русский словарь лингвистических терминов I Фонетика, фонология, морфо-

нология, орфоэпия, орфография), изданный в 2019 году авторским коллективом Марта Войтекова – Светлана Пахомова – Анна Петрикова, охватывает терминологию по фонетике и фонологии, морфонологии, орфоэпии и орфографии. Второй том (на сегодняшний день пока в печати) содержит лингвистические термины морфологического уровня языка. Положительной оценки заслуживает и то, что авторам, благодаря своей профессиональной квалификации, научно-исследовательской и педагогической направленности, удалось сориентироваться в лингвистической терминологии и представить публикацию, надлежащим образом заполняющую пробел в сфере переводной лексикографии славянских языков.

Кроме того, что словарь заполняет пробел в лексикографической обработке проблематики со сравнительной и современной точки зрения, он может быть полезен в приобретении или улучшении языковой компетенции, представляющей совокупность приобретённых знаний о языке. Синтаксическая субкомпетентность является составной частью языковой компетенции, которая впоследствии трансформируется в языковую производительность, т.е. функциональное использование языковых знаний для достижения коммуникативных намерений в различных ситуациях общения.

Языковая компетенция и языковая производительность вместе образуют коммуникативную компетенцию, то есть комплекс знаний, навыков, отношений и ценностей, связанных с языком, посредством которого мы вступаем в процессы производства и восприятия словесного взаимодействия.

Целью авторов является представление исчерпывающей картины синтаксического уровня трёх славянских языков (с точки зрения охвата терминов, принимаемых во внимание, и их определений). В словаре авторы представляют только терминологию, которая имеет непосредственное отношение к языку и, в то же время, появляется в описании соответствующего языка. Тире авторы связывают с отсутствием именованного по отношению к системе рассматриваемого языка. Можно согласиться с мнением авторов, что причиной данного явления может быть «отсутствие языкового феномена (денотата) в данном языке или другая концепция описания языкового уровня в данном языке» (с. 102). Можно добавить, что в синтаксисе это особенно очевидно.

Представленный словарь М. Войтековой, Н. Мертовой и А. Петриковой отличается чётко продуманной структурой и композицией. Словарь, кроме представленных словацких, польских и русских терминов и соответствующих им словарных статей, также содержит

предисловие (с. 5), алфавитный указатель словацких (с. 80 – 84), польских (с. 85 – 88) и русских (с. 89 – 92) терминов, список литературы (с. 93 – 99), резюме на польском (с. 100 – 101), русском (с. 102 – 103) и английском языках (с. 104 – 105). На страницах 106 и 107 даётся профессиональный портрет трёх авторов рецензируемого словаря.

Рецензируемый нами словарь представляет собой тип толково-переводного специального терминологического словаря, содержащего более чем 700 терминов, охватывающих все три языка. Заглавные слова, состоящие из однокомпонентных (синтаксически немотивированных) и многокомпонентных (синтаксически мотивированных) наименований, упорядочены по словацкому алфавиту. К исходным словацким заглавным словам авторы добавляют терминологические эквиваленты на польском и русском языках. Термины, находящиеся в словарных статьях в синонимических отношениях, приводятся через косую черту. Ценным является не только то, что авторы термины не сокращают, а приводят их в полной форме, но также и указание заглавных терминов как в единственном, так и во множественном числе на основе того, какая форма для него является типичной и в какой форме он обычно употребляется на практике. При

составлении порядка отдельных терминов в словаре авторы целесообразно употребили иерархию синонимического ряда, где на первом месте в словарной статье стоит общепринятый и наиболее употребительный термин – синонимическая доминанта.

Достоинством рецензируемого словаря являются и добавленные в конце алфавитные указатели словацких, польских и русских терминов с указанием страницы их нахождения в словаре. Алфавитный указатель словацких терминов авторы, соответственно, решили включить по причине синонимических терминов, встречающихся в рамках одного заглавного слова. При помощи указателя словацких терминов читатель может легко найти синонимы, указанные в словаре на втором и последующем месте заглавного слова, которые уже не упорядочены в алфавитном порядке. Таким образом, словарь позволяет быстрее и легче искать определённый термин согласно каждому из трёх языков. Кроме того, алфавитный порядок не требует предварительного знания положения термина в системе понятий, и в то же время, читателю достаточно знать термин на одном из трёх языков.

При составлении словаря авторы использовали семасиологический подход с преимуществом лексикологического и лексикографического методов, а также

ономасиологический подход как на внутриязыковом, так и на межъязыковом уровнях. В рамках семасиологического подхода авторы исходили от формы к содержанию / от термина к значению. Результатом является семантическое описание терминов. В рамках ономасиологического подхода авторы исходили от понятия к термину / от содержания к форме. Авторы также исходили из понятий, принадлежащих к концептуальной сфере специальности, до заглавных слов, до причисления соответствующих понятий. Сравнивая дефиниции, авторы к термину в исходном языке присоединяли терминологический эквивалент в целевом языке.

Приведённые в рецензируемом словаре лингвистические термины, их формальный вид, а также толкование их значения исходит из грамматик, учебников, учебных пособий и справочников, включённых авторами в список литературы и представляющих собой основные и существенные описания соответствующих уровней языка в словацком, польском и русском языкознании. М. Войтекова, Н. Мертова и А. Петрикова при составлении словаря, кроме грамматик, учебников, учебных пособий и справочников, также использовали и одноязычные словацкие, польские и русские лингвистические словари и энциклопедии.

Таким образом, подводя итог нашему рецензированию, можно отметить, что предложенный широкой научной общественности толково-переводной специальный терминологический словарь по праву восполнит пробел в лексикографической разработке вопроса со сравнительной и современной точки зрения и, в то же время, послужит для дальнейших фундаментальных и прикладных исследований в области лингвистики с акцентом на синтаксический уровень языка, сравнительных исследований родственных славянских языков, междисциплинарных исследований, при обучении другому славянскому языку как иностранному или в практике перевода.

В целом, представленный М. Войтековой, Н. Мертовой

и А. Петриковой словарь, отличается чёткостью композиции, продуманным расположением материала и написан соответствующим научным языком, полезен не только для широкого круга лингвистов, но также для аспирантов и студентов, является интересной и серьёзной работой, заслуживающей положительной оценки.

Ян Галло

Литература

VOJTEKOVÁ, M. – PAKHOMOVA, S. – PETRÍKOVÁ, A.: Slovensko-poľsko-ruský slovník jazykovedných termínov I. Fonetika, fonológia, morfológia, ortoepia, ortografia. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2019. 133 s. ISBN 978-80-555-2231-9.

ВАРАНЕЦ, В. І. – ВАРАНЕЦ, А. В.:
**Руска-беларускі слоўнік-даведнік
лекавых раслін: для студэнтаў
лячэбнага, педыятрычнага,
медыка-псіхалагічнага, медыка-
дыягнастычнага факультэтаў.**
Гродна: ГрДМУ 2018. 215 с.
ISBN 978-985-496-861-2.

O unikátnej príručke o liečivých rastlinách v podobe rusko-bielo- ruského slovníka

Príroda je neodmysliteľnou súčasťou nášho života. V období stredoveku sa do popredia dostávali liečivé rastliny. Na to, aby mali ľudia lepší prístup k informáciám a mohli sa liečiť bežne dostupnými a najmä overenými prostriedkami, zapisovali sa liečivé byliny (a nezriedka aj ich spracovanie) do herbárov, bylinkárov, zelinkárov a pod. Vďaka svojmu úžitku mali názvy liečivých rastlín široké zastúpenie v lexikálnom fonde ľubovoľného jazyka. Ich pomenovania vznikali na základe: predpokladaných alebo reálnych liečebných a farmakologických účinkov; názvov chorôb, pri ktorých boli používané; pripisovaných magických alebo iných charakteristických vlastností,

ako sú napr. farba, tvar, jedlosť, jedovatosť, chuť, vôňa atď.

Zber liečivých rastlín a liečba pomocou nich nie je výnimočná ani v dnešnej dobe. Záujem o využívanie prírodných látok oslovuje stále väčšie množstvo (najmä chorých) ľudí, a preto narastá aj dopyt po relevantnej literatúre, v ktorej sú opísané liečivé rastliny a ich pozitívne účinky na ľudský organizmus. Súhrn vedeckých poznatkov a historicky overených praktických skúseností o účinkoch liečivých rastlín je prezentovaný v rámci fyto terapie, t. j. liečby pomocou využitia liečivých rastlín. V súvislosti s danou problematikou je potrebné nielen mať prístup k informáciám o liečbe založenej na najnovších vedeckých i medicínskych poznatkoch, ale aj používať správne názvy liečivých rastlín, ktoré poznajú nositelia spisovného jazyka.

Keďže v súčasnosti sú v Bielorusku dva úradné jazyky, považujeme za opodstatnenú snahu bieloruských vzdelancov tvoriť vedecké publikácie i učebnicové texty nielen v ruskom, ale aj v bieloruskom jazyku. Dominantné postavenie ruštiny, ktoré je badateľné vo všetkých sférach spoločenského života, sa prejavuje aj v botanickej nomenklatúre. S cieľom poskytnúť presné ekvivalenty názvov liečivých rastlín v ruskom i bieloruskom jazyku a následnej charakteristiky z hľadiska liečivých účinkov, vyšiel v Bielorusku v roku 2018 unikátny Rusko-bieloruský slovník – príručka liečivých rastlín (v bieloruskom origináli *Руска-беларускі слоўнік даведнік лекавых раслін*).

Na slovenskom knižnom trhu sú dostupné knihy (atlasy, encyklopédie, sprievodcovia prírodou a i.) o liečivých rastlinách pre lekárnikov, lekárov, liečiteľov, biológov a pre všetkých, ktorí si uvedomujú liečivú silu rastlín a chcú sa o nich dozvedieť viac, ale od recenzovanej publikácie sa odlišujú svojou štruktúrou. Ako prezrádza už samotný názov, autori Viktor Ivanavič Varanec a Arciom Viktoravič Varanec vytvorili prekladový slovník a príručku o rastlinách v jednej publikácii. Jej vznik podnietili požiadavky bieloruského trhu – dopyt a súčasná jazyková situácia v krajine.

Publikácia je založená na poznatkoch a skúsenostiach, ktoré zozbierali otec a syn. Chceme pripomenúť, že v prípade V. I. Varanca, ktorý je filológ

a pracuje na Grodnianskej štátnej lekárskej univerzite, to nie je prvé dielo určené práve pre študentov medicíny či zdravotnícky personál. Ťažiskom jeho vedeckého záujmu je bieloruská lekárska terminológia. Z pera tohto autora vzišli viaceré učebnice, študijné texty a terminologické slovníky, napr. Rusko-bieloruský lekársky slovník, Rusko-bieloruský výkladový slovník lekárskejších termínov, Dialektický slovník lekárskejších termínov v Bielorusku a ďalšie. Jeho syn – A. V. Varanec – je vyštudovaný lekár. V súčasnosti pracuje ako psychiater narkológ. Práve spojenie vedeckého záujmu a lekárskej praxe vyústilo do rodinnej spolupráce. Na báze skúseností – ako teoretických, tak i praktických – vznikol Rusko-bieloruský slovník-príručka liečivých rastlín. Hoci je publikácia primárne určená študentom medicínskych fakúlt, môže byť používaná i učiteľmi a študentmi stredných a vysokých škôl, zdravotníckym personálom, ako aj všetkými ďalšími záujemcami o bieloruskú odbornú slovnú zásobu a pomenovania liečivých rastlín. Chceme pripomenúť skutočnosť, že autori nevytvorili len obyčajný rusko-bieloruský slovník liečivých rastlín, ale aj príručku, v ktorej je zaznamenaná informácia o každej rastline. Publikácia obsahuje viac ako 500 názvov liečivých rastlín, charakteristiku ich účinkov na ľudské zdravie a pomenovania (identifikáciu) chorôb, pri ktorých liečbe sú nápomocné, ako aj samotný spôsob ich použitia.

V. I. Varanec a A. V. Varanec vytvorili ako prví v histórii bieloruskej lexikografie rusko-bieloruský slovník – príručku liečivých rastlín. Táto skutočnosť je podmienená jazykovou situáciou v Bielorusku. Kniha je navrhnutá tak, aby bola praktickou pomôckou pre študentov lekárskech univerzít, vysokých škôl a zdravotníckych fakúlt v rámci výučby predmetu Bieloruský jazyk: odborná slovná zásoba. Štruktúra slovníka-príručky pozostáva z predhovoru, vysvetliviek pre používateľov, rusko-bieloruského slovníka a krátkeho bielorusko-ruského slovníka. Centrálnou časťou publikácie je rusko-bieloruský slovník liečivých rastlín. Názvy rastlín sú uvedené v abecednom poradí, pričom východiskovým jazykom je ruština.

Stavba hesla v publikácii pozostáva z:

1. Heslového slova v základnom tvare najprv v ruskom a potom bieloruskom jazyku, pričom platí, že pokiaľ nie je v národnom jazyku ustálené len jedno platné meno, uvádzajú sa aj ostatné ekvivalenty (pozri ukážky nižšie);
2. Gramatickej charakteristiky bieloruského názvu, ktorá je uvedená pri všetkých pomenovaniach rastlín (uvádza sa používanie názvu alebo v singulári, pri ktorom je v skratke uvedený mužský, ženský, stredný rod, alebo v pluráli);
3. Ďalej z charakteristiky konkrétnej liečivej rastliny v bieloruštine:

- a) jej liečivých účinkov,
- b) pomoci pri liečbe konkrétnych chorôb,
- c) spôsobu použitia,
- d) obsahových látok (uvedené len pri niektorých druhoch rastlín).

Niektoré charakteristiky sú rozsiahlejšie, iné kratšie, preto aj stručnejšie. Táto skutočnosť je podmienená samotnou liečivou rastlinou a jej využitím v medicíne. Na preukázanie oprávnenosti našich tvrdení si dovoľujeme uviesť tri príklady z Rusko-bieloruského slovníka-príručky liečivých rastlín.

Арония черноплодная – чарнаплодная рабіна (ж.р.)/аронія чарнаплодная (ж.р.)

Свежая плоды аронии выкарыстоўваюць у якасці вітамінавага сродку і пры гіпертанічнай хваробе I і II стадыі. У якасці дапаможнага сродку ўжываецца пры раматысе, адзёры, сыпным тыфе, шкарлятыне, алергічных рэакцыях і г.д. Сок ароніі спрыяе ўмацаванню сценак крывяносных сасудаў. У лісці ўтрымліваюцца рэчывы, якія палляшаюць працу печані.

Ежевика сизая – ажыны шызыя (мн.л.)

Ажныны валодаюць звязальным, супрацьзапаленчым, бактэрыцыдным, патагонным, мачагонным, агульнаўмацавальным, гарачкапаніжальным дзеяннем, заспакаяльна ўплываюць на цэнтральную нервовую сістэму, паніжаюць узровень цукру ў крыві

ў хворых на цукровы дыябет. Сок са свежих ягад ўжываюць для задаволення смагі пры ліхаманкавых станах, як заспакаяльны і агульнаўмацавальны сродак, асабліва ў клімактычны перыяд, як лячэбна-прафілактычны сродак пры анеміі, для лячэння трахеіту, бронхіту, ангіны, фарынгіту. Настой з сушанага лісця або пладоў выкарыстоўваюць для лячэння дыярэі, крываўкі, запалення страўнікава-кішачнага тракту, пры вострых рэспіраторных захворваннях, пнеўманіі, нефрапатыі, пры падвышанай нервовай узбудлівасці, істэрычных прыпадках. Такі настой ужываюць і для лячэння паталагічнага клімаксу (прылівы крыві да галавы, бессань, неўрастанія), пры разачцы, для ўзмацнення перыстальтыкі кішачніка, пры гелмінтозе, анеміі. Настой лісця дапамагае ў лячэнні кішачнага кровазліцця, кровахаркання, апендыцыту, гіперполіменарэі. Вонкава – для паласкання горла і паражніны рота. Сок са свежага лісця ўжываюць як патагонны сродак пры прастудных захворваннях, як агульнаўмацавальны, заспакаяльны, супрацьгліставы сродак, для ўзмацнення перыстальтыкі кішачніка, таксама пры гінекалагічных захворваннях, анеміі, калітах, дыярэі, крываўцы. Пры пякотцы, нястраўнасці, гніласных працэсах, дрэннай перыстальтыцы і запаленні страўнікава-кішачнага тракту прымаюць настой сумесі

лісця ажын і кветак календулы. Пры недакровіцы прымаюць настой сумесі лісця ажын, кветак ясноткі белай і травы святаянніка прадзіраўленага. Вонкава настой лісця або сок свежага лісця ўжываюць для лячэння ран, дерматозаў, захворванняў дзёсен, ангіны, фарынгіту, гінгівіту, АФТ, трафічных язваў, экзэмы, хранічнага запалення похвы, беляў. Настой лісця ажын з травой святаянніку і лісцем альясу лічыцца добрым сродкам пры крывацечнасці дзёсен, парадантозе, запаленні горла і паражніны рота. Ужываюць у выглядзе паласкання.

Унгернія Виктор – унгерна Віктара (ж.р.)

У медыцынскай практыцы ўжываецца як адхарквальны сродак. Прызначаецца пры хранічным і агульным запаленні лёгкіх і бронх. Для лячэння наступстваў поліміеліту, а таксама пры цяглічнай атрафіі, полінеўрыце, неўрытах і радыкуліце.

Predstavená slovníková část je doplnená obrázkami léčivých rostlín. A právě tu publikácia nadobúda charakter encyklopedickej príručky.

Veľmi pozitívne hodnotíme rozhodnutie autorov zaradiť na konci publikácie krátky bieloruso-ruský slovník, ktorý je dôležitý pre lepšiu orientáciu v publikácii. Heslá sú usporiadané abecedne. Východiskovým jazykom je bieloruščina. V slovníku

sú uvedené preklady termínov patriace k lekárskej terminológii a slov, ktoré sa vyskytovali v predchádzajúcej slovníkovej časti a znejú v bieloruskom jazyku úplne inak, než ich ruské ekvivalenty, napr. амапока – галлюцинация, страта крыві – кровопотеря, ліхаманка – лихорадка, тлушч – жир, хваробатворнасць – болезнетворность, яблык (вочны) – яблоко. Domnievame sa, že v tejto časti autori prihliadajú na jazykovú kompetenciu čitateľov a predpokladajú, že ruský jazyk ovládajú na vyššej úrovni než bieloruský jazyk.

Práca so slovníkom je jednoduchá. Pozitívne hodnotíme kvalitu a kvantitu spracovaného materiálu, primeranú veľkosť písma, rozlíšenie jednotlivých hesiel medzerou za odsekou a použitím tučného písma.

Privítali by sme, keby popri ruských a bieloruských pomenovaniach rastlín boli uvedené aj latinské vedecké názvy. Vzhľadom k tomu, že publikácia nie je určená biológom a nezostavovali ju odborníci z danej oblasti, stotožňujeme sa s rozhodnutím autorov neuvádzať vedeckú klasifikáciu rastliny, opis stavby jej tela a miesto výskytu. Napriek týmto skutočnostiam považujeme cieľ publikácie – poskytnúť presné ekvivalenty názvov liečivých rastlín v bieloruskom a ruskom jazyku – za splnený. Slovník nepochybne poslúži nielen vedeckej a lekárskej komunite, ale aj širokej verejnosti. Toto unikátne dieľo umožňuje čerpať nové vedomosti nielen zdravotníckemu personálu,

učiteľom a študentom, ale aj všetkým tým, ktorí prejavia záujem o liečivé rastliny v bieloruskom jazyku. Rusko-bieloruský slovník-príručka liečivých rastlín je pútavým materiálom aj pre tých, ktorí chcú spoznať nielen prírodu, samotné liečivé rastliny, ale aj krásu a lexikálne bohatstvo bieloruského jazyka. Je známe, že mnohé platné pomenovania rastlín vychádzajú z ľudových názvov, v ktorých je zachytená múdrosť i kultúra národa. Ich názvy odrážajú morfológické alebo fyziologické vlastnosti a charakteristiky rastliny, implicitne obsahujú ľudské asociácie spojené s týmito vlastnosťami rastlín, taktiež môžu reflektovať ich vplyv na človeka, ale môžu byť spojené aj s mýtmi a legendami. Napríklad адамов корень – адамаў корань, волчягодник обыкновенный – ваўчаягаднік звычайны, дурнишник обыкновеной – дурнічнік звычайны, почечуйная трава – лястырная трава, раковые шейки – ракавыя шыйкі, черноголовка обыкновеной – чорнагалоўка звычайная a mnohé ďalšie.

Na záver si dovoľíme konštatovať, že podľa rád v tejto knihe si každý čitateľ nájde bylinky vhodné na svoje ťažkosti a bude ich môcť správne použiť. O požiadavke na publikáciu tohto typu zo strany spotrebiteľov svedčí aj skutočnosť, že aktuálne nie je možné zakúpiť si knihu v žiadnom kníhkupectve. Vypredala sa len pár mesiacov po tom, ako uzrela svetlo sveta.

Mária Bačová

AUTORI ČÍSLA

Mgr. Mária Bačová

doktorandka v študijnom odbore 2. 1. 28 slovanské jazyky a literatúry na UKF
v Nitre (SR)

maria.bacova@ukf.sk

Дзмітрый Васільевіч Дзятко, кандыдат філалагічных навук, дацэнт

Кафедра мовазнаўства і лінгвадыдактыкі Беларускага дзяржаўнага
педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка, Мінск (Беларусь)

lingby@gmail.com

doc. PaedDr. Ján Gallo, PhD.

Katedra rusistiky Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre (SR)

jgallo@ukf.sk

doc. PhDr. Mária Hricková, PhD.

Katedra anglistiky a amerikanistiky Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína
Filozofa v Nitre (SR)

mhrickova@ukf.sk

Вікторыя Міхайлаўна Лухверчык

Кафедра мовазнаўства і лінгвадыдактыкі Беларускага дзяржаўнага
педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка, Мінск (Беларусь)

simonovich.viktorija@mail.ru

SLAVICA NITRIENSIA
časopis pre výskum slovanských filológií

Ročník 8, 2019, 2

Toto číslo vyšlo v decembri 2019

Vydavateľ: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra
IČO: 00157716

Návrh obálky: PhDr. Ľuboslav Horvát
Sadzba: Mgr. Peter Horváth

Rozsah: 52 strán

Adresa redakcie:
Katedra rusistiky FF UKF, Štefánikova 67, 949 74 Nitra
krusistiky@ukf.sk
www.krus.ff.ukf.sk

Evidenčné číslo Ministerstva kultúry SR: EV 4625/12

ISSN 1338-7464